

Měchurová, Zdeňka; Hložek, Martin; Tymonová, Markéta

Drobná keramická plastika

In: Gregerová, Miroslava; Hložek, Martin; Holub, Petr; Jordánková, Hana; Loskotová, Irena; Měchurová, Zdeňka; Nosek, Vojtěch; Sedláčková, Lenka; Tymonová, Markéta; Jagosz-Zarzycka, Zofia; Zůbek, Antonín. *Zdroje a šíření vybraných komodit keramické produkce vrcholného a pozdního středověku = Sources and distribution of selected high and late medieval pottery products*. Loskotová, Irena (editor); 1., elektronické vydání Brno: Masarykova univerzita, 2021, pp. 322-349

ISBN 978-80-210-9920-3

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144391>

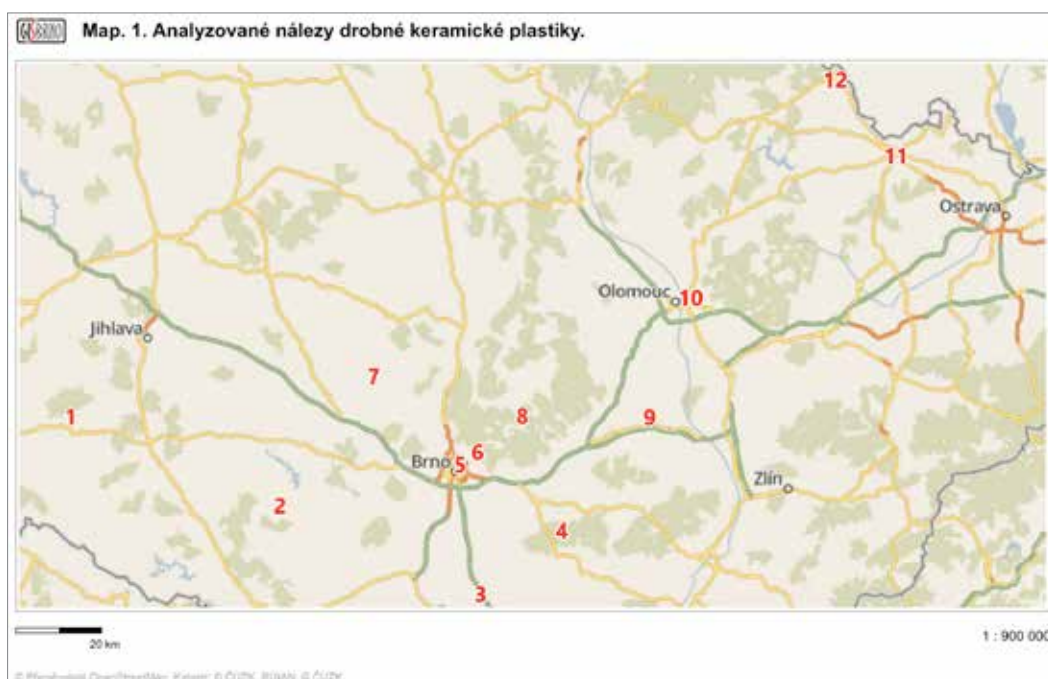
Access Date: 18. 10. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

5 DROBNÁ KERAMICKÁ PLASTIKA

Nálezy z Moravy a českého Slezska prezentují sériově vyráběnou drobnou plastiku, kterou produkovaly hrnčířské dílny jako doplňkový sortiment kuchyňského, kamnářského, stavebního a technického zboží (Nekuda–Reichertová 1968, 53). Její rozšíření zahrnuje široké území od Nizozemí přes Německo, Rakousko, Polsko až po české a uherské země, kde se lidské a zvířecí figurky zhotovovaly nejprve z „volné ruky“ a později v jednoduchých nebo dvoudílných formách. Po stránce výtvarné se středoevropská produkce vyznačuje poměrně značnou uniformitou, což platí nejen pro typizované exempláře z německého okruhu, ale také pro jimi ovlivněnou domácí tvorbu, která se od druhé poloviny 13. století rozvíjela i na Moravě a ve Slezsku. Výrobky z lokálních dílen charakterizuje vyšší podíl ručně tvarovaných jedinců a odlišné složení hlín z místních zdrojů, jak na to poukazují nálezy z historických jader měst, kde se tento oblíbený artikl prodával na místech středověkých tržišť. Obchodními cestami pronikl také na panská sídla, do vesnických osad a církevního prostředí, kam se šířily figurální plastiky, používané ke hraní světských či biblických příběhů coby dětské hračky či loutky (Méchurová 1988, 74–75; 1999, 87; 2009, 182; Hoffmann 1996, 133; Meier 2006). Z hlediska účelu je nutno připomenout také význam náboženský, votivní či upomínkový, i když funkce těchto drobných předmětů se mohla časem překrývat nebo různit vzhledem k jejich typu, nálezovým okolnostem a sociálnímu prostředí (Hoffmann 1996, 136; Hoch 2020, 49).

Map 1. Analyzované nálezy drobné keramické plastiky. 1 Štamberk u Jihlavy (tab. 1 Pl15); 2 Mstěnice, k. ú. Hrotovice (tab. 1 Pl1); 3 Hustopeče (tab. 1 Pl3); 4 Konůvky, k. ú. Heršpice (tab. 1 Pl17); 5 Brno, Panenská (tab. 1 Pl19), Husova (tab. 1 Pl20), Zelný trh (tab. 1 Pl21), Masarykova 34 (tab. 1 Pl22), Kopečná 37 (tab. 1 Pl23), Veselá (tab. 1 Pl24); 6 Obrňany (tab. 1 Pl18); 7 Újezd u Tišnova (tab. 1 Pl4); 8 Bystřec, k. ú. Jedovnice (tab. 1 Pl16; Pl28); 9 Němčice nad Hanou (tab. 1 Pl2); 10 Olomouc, třída Svobody (tab. 1 Pl6), Hrnčířská (tab. 1 Pl7–Pl10; Pl25–Pl27); 11 Opava, Krnovská (tab. 1 Pl11); Horní náměstí (tab. 1 Pl12); Mnišská (tab. 1 Pl14); Solná/Pekařská (tab. 1 Pl15); 12 Krnov, U požárníků (tab. 1 Pl13).

Map 1. Analysed finds of small ceramic sculptures. 1 Štamberk u Jihlavy (Tab. 1 Pl15); 2 Mstěnice, cad. dist. Hrotovice (Tab. 1 Pl1); 3 Hustopeče (Tab. 1 Pl3); 4 Konůvky, cad. dist. Heršpice (Tab. 1 Pl17); 5 Brno, Panenská St. (Tab. 1 Pl19), Husova St. (Tab. 1 Pl20), Zelný trh (Tab. 1 Pl21), Masarykova St. No. 34 (Tab. 1 Pl22), Kopečná St. No. 37 (Tab. 1 Pl23), Veselá St. (Tab. 1 Pl24); 6 Obrňany (Tab. 1 Pl18); 7 Újezd u Tišnova (Tab. 1 Pl4); 8 Bystřec, cad. dist. Jedovnice (Tab. 1 Pl16; Pl28); 9 Němčice nad Hanou (Tab. 1 Pl2); 10 Olomouc, třída Svobody St. (Tab. 1 Pl6), Hrnčířská St. (Tab. 1 Pl7–Pl10; Pl25–Pl27); 11 Opava, Krnovská St. (Tab. 1 Pl11); Horní náměstí Sq. (Tab. 1 Pl12); Mnišská St. (Tab. 1 Pl14); Solná/Pekařská St. (Tab. 1 Pl15); 12 Krnov, U Požárníků St. (Tab. 1 Pl13).

Drobné hrnčířské plastiky lze na základě morfologicko-typologické klasifikace rozdělit do čtyř základních skupin, na figurální (I), zvířecí (II), kombinovanou (III) a jiného zaměření (IV). První skupinu tvoří antropomorfní figurky – ženské (1), rozlišené na světské, tj. panenky s kruselerem (a), a náboženské v podobě světic (b); druhou podskupinu představují plastiky mužské (2), reprezentované jezdci (a), mnichy (b) a šašky (c); ve třetí jsou plastiky dětské v podobě náhých chlapečků – ježíšků (3). Do skupiny II spadají figurky koníčků se sedlem (a) nebo bez sedla (b), rozlišené shodně s typologií V. Hoffmannové (1996, 140) na exempláře s otvory v hrudi, břiše nebo v šíji; v další podskupině se nacházejí jiná zvířata (c), jako byl pes, vlk, liška, jelen či zajíc (pokud jsou rozeznatelní). Spojením koníčků a jezdců vznikla jezdecká plastika kombinované skupiny III a do čtvrté (IV) byly zařazeny báje bytosti jako kentauři a jiní tvorové.

Se sakrální sférou bývají obvykle spojovány plastiky s náboženskými atributy, přinášené z cest za pokáním, které se kladly na domácí oltáře jako votivní nebo ochranné dary (Měchurová 2010a, 58). Takovýto účel zřejmě plnily keramické obětiny vkládané do základů staveb, jak to naznačila situace zjištěná při výzkumu radnice v Českých Budějovicích (Čapek–Militký 2016, 224). Madonky, ježíškové nebo mnišci bývali nejen vítanými dárky či upomínkami na vykonané poutě, ale používali se též jako jednoduché relikviijní schránky vzhledem k vnitřní dutině dvoudílných exemplářů (Grönke–Weinlich 1998, 40–41; Goš–Karel 2007, 454). Ve švýcarském opatství Einsiedeln se k poutním účelům vyráběly plastiky podle tamní milostné Madony, z nichž mnohé doputovaly až do Prahy či Olomouce (Bláha 2002, 26–27; Kabeláčová 2017, 36). Vedle motivů čerpaných z „vysokého umění“ se v 15. a 16. století uplatnily rychle šířené grafiky, díky nimž náboženská motivika nabyla na větší pestrosti a různorodosti. Podle těchto předloh vznikaly početné série světců a světic s typickými atributy nebo samostatné biblické výjevy provedené v keramice (Seewaldt 1990, 293–310).

Funkci hraček jednoznačně zastávaly plastiky koníčků, používané při stolních turnajových hrách, které inspirovaly skutečné zápasy, zpřístupněné od 15. století také měšťanům (Neu-Kock 1993, 23). K nejstarším moravským exemplářům z druhé poloviny 13. století náležely ručně modelované kusy se žlutozeleně nebo hnědočerveně glazovaným povrchem včetně červeného malování (Měchurová 2009, 175). Od konce 13. a počátku 14. věku je doplnili koníci s vysokým sedlem a vtačenými kolkami, jejichž povrch překrývala žlutozelená či žlutohnědá glazura (Měchurová 2009, 182). Mladší kusy z první poloviny 14. a 15. století mívaly zpravidla povrch rezný, který se s nástupem jemnějších keramických hmot nemusel dále upravovat (Hoffmann 1996, 152; Měchurová–Netopilová 2013, 18; Měchurová 2016a, 589; Neu-Kock 1993, 8).

Specifické postavení mezi ženskými plastikami s čistě světskou funkcí získaly panenky s volánovou pokrývkou hlavy zvané kruseler, jež se ve velkých sériích vyráběly především v jižním Německu, kde proslul zvláště Norimberk (Hoffmann 1996, 160; Grönke–Weinlich 1998, 20–21). Vznikaly výhradně v jednodílných formách s tím, že členité partie se po vyjmutí obvykle domodelovávaly ručně. Používání „dýmkových“ hlín (tzv. Pfeifenton) reliéf plasticky zjemnilo a odpadla tím potřeba glazování (např. Fingerlin 1990, 34–41; Měchurová 2010, 101; Měchurová–Netopilová 2013, 18). Zboží tohoto druhu bylo na trhu velmi žádané, protože figurky prezentovaly aristokratickou ženu oděnou v šatech podle poslední módy s nabíranou pokrývkou hlavy, jež se stala populární od 30. a 40. let 14. století hlavně v německých zemích, kde tuto extravagantní výstřednost kritizovaly oděvní řády: špýrský (1356) zakazoval větší počet volánů než čtyři, frankfurtský (1356) více než šest a ravenburgský (1371) více než dvacet (Šebesta 1979, 270; Bravermannová et al. 2011, 608–611).

Podle stoupajícího počtu volánového ovinutí byly plastiky rozlišeny do čtyř typů (Grönke–Weinlich 1998, 43; Grimm 2020, 5). Do posledního byla zařazena panenka s kruhovou náručí, do níž se kladl tzv. kmetrovský peníz (Patenpfennig), což byl menší finanční dárek vkládaný do kolébky novorozence při křtu. Praktikování tohoto zvyku i v českých zemích dokládají pražské nálezy z náměstí Republiky (Juřinová 2017, 31, 155, tab. 16, 2–3).

Největší obliby dosáhly kruselery ve druhé polovině 14. století, a když kolem přelomu století jejich obliba končila, oděvní pořádky si módního výstřelku přestaly všimnout (Kýbalová 2001, 188–191). Výrobky „Bilderbäckerů“, jak se v 15. a 16. století označovali cechovně organizovaní výrobci figurek, známe z archeologických výzkumů v Breisachu, Trevíru, Bonnu, Kolíně nad Rýnem, Utrechtu a v mnoha dalších německých městech. V Čechách závěrečnou fázi výroby doložila hlavička vyzvednutá spolu s formou ze zánikových vrstev hrnčířských dílen v Sezimově Ústí, které pracovaly v letech 1400–1420 (Hrdlička–Richter–Smetánka 1966, 670, obr. 201; Richter 1978, tab. 17).

Nejpočetnější kolekci „kruseleroých“ panenek o 216 kusech uchovává Germanisches Nationalmuseum v Norimberku, z čehož polovinu tvoří blíže nepodchycený hromadný nálezy z roku 1859. Vzhledem k obsahu jde pravděpodobně o odpad z místní hrnčířské dílny, jejíž výrobky se šířily v podobě importů do sousedních zemí (Grönke–Weinlich 1999, 11–12, 20–21; 218). Další hrnčířské provozy vyrábějící drobné plastiky byly archeologicky zjištěny v německém Kolíně nad Rýnem (Breslauer Platz; Neu-Kock 1993, 3–11; Höltsken–Trier 2012, 180), Augsburgu (benediktínský klášter; Hermann 2004, 30–37) a Cáchách (Prinzenhofstraße; Grimm 2013, 56); známy jsou také z polské Vratislavi (pl. Dominikański; Borkowski 2004, 207–214) nebo Hlohova (Staré město; Adamska 2013) a také z českých zemí – Prahy (Truhlářská

a Mikulandská ulice; Svoboda 2008, 75–76; Cymbalak–Hladíková–Trachtová 2016, 31) a patrně i Olomouce (Hrnčířská ulice; Sedláčková 1999, 104–109, 1999a, 2000).

Cenným zdrojem pro studium moravských a slezských plastik jsou staré muzejní sbírky s poměrně dobře zachovanými exempláři, které mnohdy postrádají bližší nálezové údaje. Naopak současné záchranné výzkumy stratigraficky podchycený materiál poskytují, avšak ten obvykle bývá dochován ve zlomcích. Nejnižší výpovědní hodnotu mají povrchové sběry, vyznačující se vysokou mírou fragmentace a poškození. Výběr nálezů určených pro surovinovou analýzu se tudíž zaměřil na všechny nálezové kontexty, avšak odběr vzorků byl limitován povolením relevantní instituce. Omezení se týkalo především sbírkového materiálu z muzeí, kde vyvstaly největší obavy z případného poškození.

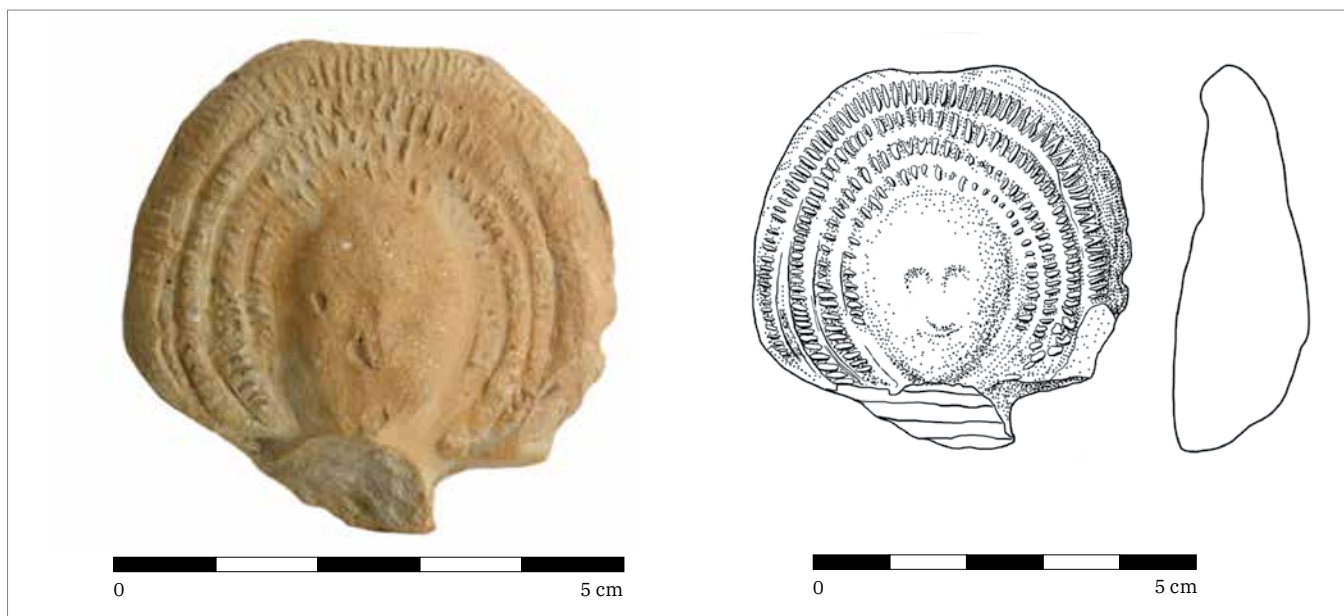
5.1 Panenky typu kruseler

Nejstarší exempláře ženských plastik, z nichž je možné sestavit celou typologickou řadu, jsou uloženy ve sbírce Moravského zemského muzea v Brně, kde jsou datovány nejdříve k polovině 14. století (Šebesta 1979, 270; Kybalová 2001, 188–191; Měchurová 1988, 74; 2016a, 123). V kolekci lze vydělit dvě poněkud odlišné skupiny, z nichž v první jsou zastoupeny celé nebo z větší části dochované kusy s protáhlým, jemně ztvárněným obličejem, lemovaným dvojitým vinutím čepce; ve druhé převážně odlomené zlomky hlaviček. Zřasený šat panenek první skupiny je opatřen vícenásobným volánovým límcem či vodorovným lemem kolem ramen, z nichž splývají dlouhé volné rukávy (tzv. pachy), zakrývající paže sepnutých rukou. Jediný celý kus tohoto typu je znám z Bystrého u Kunštátu (MZM, inv. č. 242; Měchurová 1988, 71; 2016, 122, obr. 124; Měchurová 2018, 36–40, abb. 1:1, 5:7; Měchurová–Netopilová 2013, 53). Analogie se čtyřmi řadami volánů kolem hlavy a ramen pochází ze Seloutek na Prostějovsku (MZM, inv. č. G 5794; Měchurová–Netopilová 2013, 52) a z povrchového sběru v Určicích, kde byla nalezena značně poškozená polopostava s dvojitým ovinutím kolem hlavy (MZM, inv. č. 99801; Měchurová 1999, 133–138; 2016a, obr. 55). Ostatní nálezy představují odlomené hlavičky panenek. Nejlépe je zachován zlomek z Konůvek (MZM, inv. č. 75380; Měchurová 1988b, 77; Měchurová–Netopilová, 2013 52) s jemnou štíhlou tváří orámovanou čepcem s dvojitým volánem. Kolekci v posledních letech doplnily tři nové akvizice, z nichž každá je něčím výjimečná. První z nich je hlavička z kaolinové bílé hmoty (tzv. Pfeifenton) s dvojitým ovinutím a náběhem na vodorovný volánový límec, jež byla dodatečně „objevena“ v pozůstalosti Vladimíra Nekudy, a tudíž zůstala bez bližších nálezových okolností. Vzhledem k zaprášenému povrchu je zřejmé, že zlomek ležel delší čas volně na poli, tudíž nelze bohužel úplně vyloučit, že by mohlo jít o starou poškozenou kopii.

Jako jediná se od ostatních plastik odlišuje hlavička z Němcic nad Hanou (Pl2, obr. 2a; Měchurová 2018, 39–40, abb. 1:7, 5:3), vyrobená z běžné dočervena vypálené hlíny, která byla nalezena spolu s bronzovými recentními nálezy při sběru v roce 2005. Plastika má protáhlý obličej, výrazné oči a špičatou bradu se stopami bílé engoby či hlínky v záhybech dvojitého vinutí. Většina podobných panenek je nepolévaná, vyrobená z bělavé jemně zrnité nebo našedlé kaolinové hmoty. Červená keramická hmota s režným povrchem je proto výjimkou a makroskopicky připomíná nálezy olomoucké proveniencie. Jde o hlavičku s čepcem olemovaným dvojitým vinutím z cihlové hlíny s hnědočerveně glazovaným povrchem, objevenou během záchranného výzkumu v Hrnčířské ulici v Olomouci (Pl10, obr. 10a; Sedláčková 1999a, 107–109, 170–173). Z téhož souboru pochází další torzo se stopami bílé hlínky a zbytky odloupané glazury na cihlovém povrchu spodní části ženské postavy, oděné do zřasených šatů a pláště kolem ramen (Pl8, obr. 8a). Všechny fragmenty hlaviček s kruselerem nesou na rubu stejný technologický znak v podobě otisku dvou prstů, mezi nimiž je vytlačena hlína, svědčící o zamačkávání do jednodílné formy.

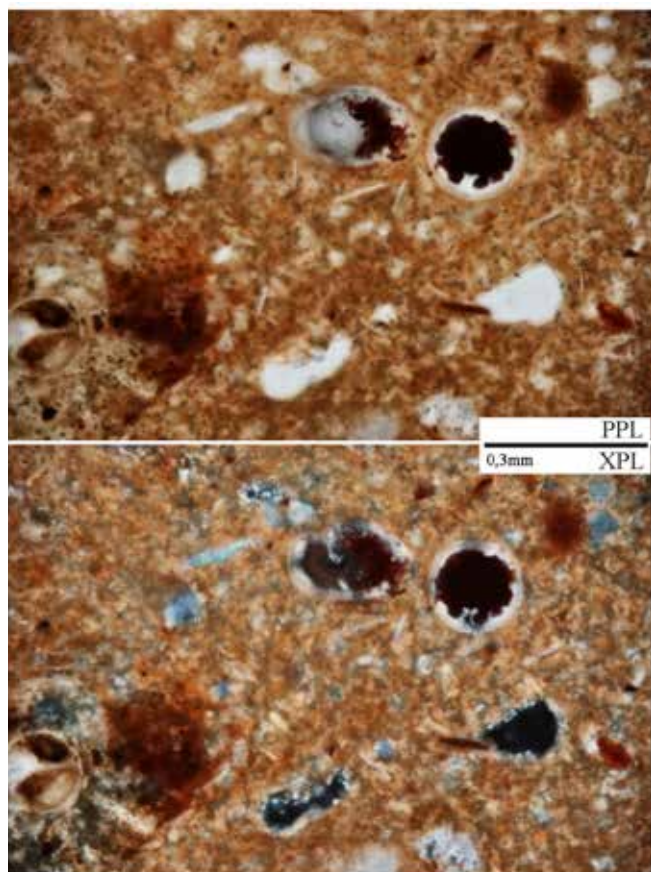
K druhému typu panenky s kruselerem patří odlomená hlavička ze zaniklé středověké vsi Mstěnice ze dvora usedlosti XVI, zkoumané v roce 1993 (Pl1, obr. 1a; Měchurová 2018, 40–41, abb. 3:2, 6.1.), s hustým čtyřnásobným ovinutím kolem oválného obličeje na štíhlém krku. Svým provedením odpovídá panenkám ze studně v Mincovní ulici v Chebu (Šebesta 1979, 267, 270), avšak liší se materiálem, který je na povrchu načervenalý až okrový, na lomu světlejší šedo-žlutobílý. V moravském prostředí je tato varianta zatím ojedinělá.

Zvlněné ovinutí hlavy se velice často vyskytuje na bavorských plastikách, jak ukazují exempláře ze staré sbírky norimberského muzea (Grönke–Weinlich 1998, např. 150, taf. 1:8v, 151–153. taf. 2–4, 154, taf. 5). Podobné kusy známe i ze saského prostředí, konkrétně z lokalit Zwickau (Zvíkov) a Radebeul (Hoffmann 1996, 182–184). Ženské postavy s vícenásobným (nejčastěji čtyřnásobným) vinutím byly zpodobňovány v jiném typu oděvu. Šaty těchto plastik měly volánkovitě nabírané rukávy v ramenou a na předním díle svislou řadu velkých terčovitých knoflíků nebo nášivek, jak to zachycuje Osecké kalendárium z počátku 14. století (Šebesta 1979, 268, obr. 3; Menclová 1972, obr. 145). Známe je však i přechodný „model“ s vodorovným volánovým límcem kolem ramen a podélnou knoflíkovou lištou na předním díle, jaká je aplikována na figurkách z muzeí v Norimberku nebo Halle (za informaci děkuji A. Kalinové). Volánů na roušce je

Obr. 1.¹ Mstěnice, dvůr usedlosti 16. 1 – Hlavička ženské plastiky v kruseleru se čtyřnásobným vinutím; 2 – mikrofosilie v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 1. Mstěnice, homestead 16. 1 – The head of a female figurine wearing a kruseler headscarf with fourfold edging; 2 – microfossils in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

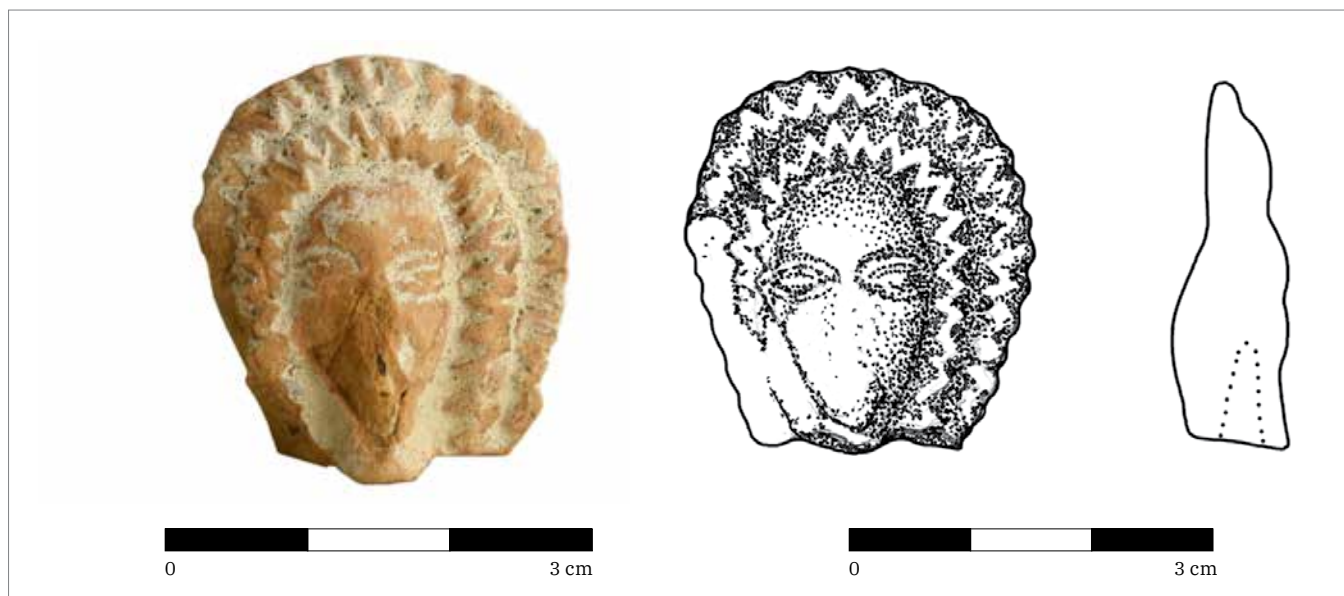
v tomto případě méně, zato pod bradou panenky je zřejmé podvázání.

Drobné a křehké figurky se jen málokdy zachovaly celistvé a neporušené. Plastika se většinou poškodila v nejchoulostivějších, zpravidla zúžených, místech (na hrdle či v pase). Proto se často nalézají pouze hlavičky nebo jenom spodní části se zřaseným rouchem a rukama se-pjatýma na břiše. Takové zlomky náležely nejčastěji panenkám prvního typu, tedy s dvojnásobným vinutím a vodorovným šatním límcem, což potvrzuje fragment sošky s volánem kolem ramen z odpadní jímky ve Vodní ulici v Kroměříži (Chybová 2009, 264; Grönke–Weinlich 1998, 159–163, tab. 10–14). Podobný fragment pochází ze zaniklé vsi Bystřec (MZM, inv. č. 82939; Belcredi 2006, 337, tab. XXVIII:2, 3; Měchurová 2016a, 124, tab. 56), jenž má na předních záhybech šatu „stříkanec“ červeného malování. Tento způsob zdobení spodních partií, identifikovaný též na nových exemplářích z brněnských výzkumů společnosti Archaia se vyskytuje také na neglazovaných bílých koníčcích (Měchurová 2009, 175).

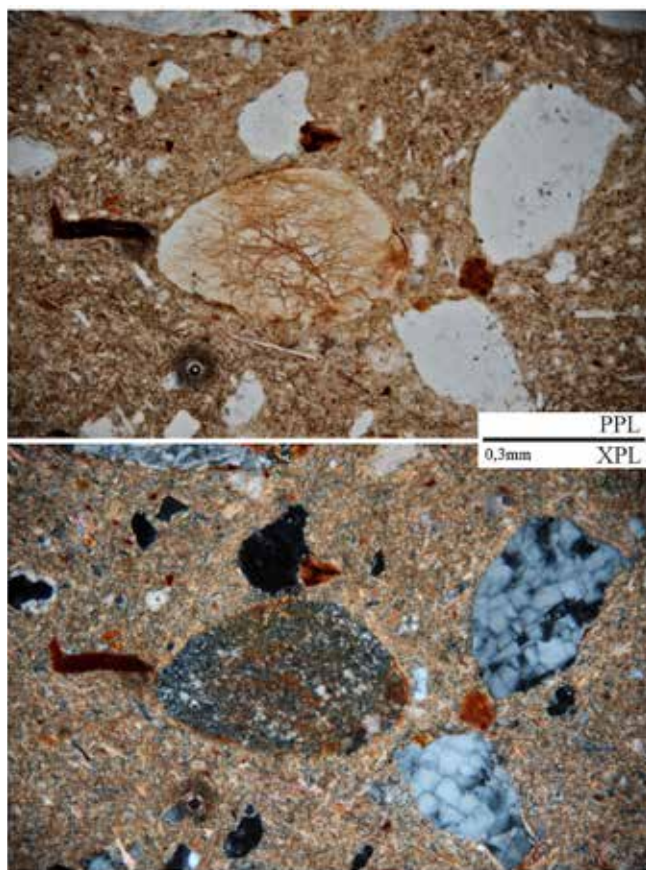
5.2 Madonky, svěťice a jiné plastiky

Další samostatnou skupinu ženských plastik s náboženským obsahem, označovaných zjednodušeně jako svěťice, tvoří hlavičky s výraznou pokrývkou či úpravou hlavy a výjimečně s korunkou. Příkladem mohou být zlomky z tmavě šedé neglazované hmoty z náměstí Osvoboditelů v Opavě (NPÚ ÚOP Ostrava, inv. č. 32/06–221/201) nebo z Kostelního

1 Foto předmětů Vojtěch Nosek, kresby Silvie Doleželová, foto mikrostruktur Martin Hložek.

Obr. 2. Němčice nad Hanou, laténské sídliště. 1 – Hlavička ženské plastiky v kruseleru s dvojnásobným vinutím; 2 – úlomek silicitu v mikrostruktuře keramického střeptu, PPL, XPL. Fig. 2. Němčice nad Hanou, La Tène Period settlement. 1 – The head of a female figurine wearing a kruseler with twofold edging; 2 – siliceous rock fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

náměstí z Ostravy z cihlově vypálené rezné masy (OM, inv. č. 50/15–1250/1), u nichž by mohlo jít o součást nějakého užitého předmětu či nádoby – tulejky či pokličky. Neuměle až rustikálně pak působí ženská polopostava s korunkou na hlavě a dvěma dlouhými copy na zádech z výzkumu brněnského Velkého Špalíčku (MuMB, inv. č. 207042), zhotovená z červeně vypálené hlíny pokryté hnědočervenou glazurou.

Ve sbírce Moravského zemského muzea se nachází dvě plastiky se zvláštní úpravou hlavy, které zatím nemají obdobu. První zastupuje nález z hradu Štamberk (Šternberk) u Telče (Pl5, obr. 5a) s detailně provedenou, v pase přelomenou polopostavou ženy s rouškou překrývající zahrocené vyztužení nad čelem. Ve shodě s dobovými ikonografiemi je datována do závěru 14. století až po dobu před rokem 1420 (Bláha 1970, 7, 35, tab. 26; Měchurová–Netopilová 2013, 51), jak poukazuje iluminace v Bibli Václava IV. z konce 14. století (Kybalová 2001, 189).

Druhá jemně provedená hlavička „madonky“ s čelenkou

(korunkou?) pochází z jizby usedlosti III zaniklé vsi Bystřec (Pl28; Belcredi 2006, 337, tab. XXVIII:1). Její předlohu je nutno hledat ve „vysokém umění“ v okruhu dřevorezby a soch ztvárňujících světice či madony z druhé poloviny 15. století a doby kolem roku 1500 (Smetánka 1961, 106–109; Chamonikola ed. 1999, 360–362, 366, 384). Jiný fragment se spodní částí trupu, nalezený ve dvoře usedlosti V, představuje ženskou postavu s těžko určitelným předmětem v ruce, který autor výzkumu označil za beránka (Pl28; Belcredi 2006, 337, tab. XXVIII:3). Nezřetelné provedení nevylučuje ani znázornění ptáčka, přičemž v obou případech by šlo o náboženský atribut a bylo by možné spojení s konkrétní světící, jako je tomu u dokonaleji provedených sošek (sv. Barbory nebo Doroty) z kroměřížských odpadních jímek ve Vodní a Pilařově ulici (Chybová 2009, 264, obr. 2, 265, obr. 5). Bližší zkoumání bystřecké hlavičky a torza s ptáčkem vede k úvaze, že se jedná o dva zlomky z téže plastiky, na což poukazují výtvarné provedení, makroskopické znaky, struktura materiálu

a narůžovělá barva. Ačkoliv lomy jsou velmi otřelé, vnitřní otvor u obou částí vzájemně koresponduje, stejně jako plastické navázání ramen a vlasů. Nasvědčují tomu i náleзовé okolnosti. Oba kusy byly nalezeny ve dvou různých, avšak sousedících usedlostech III a V (Belcredi 2006, 29, obr. 10, 147, obr. 96, 157–115).

K výše uvedenému typu lze přiřadit tři torza ženských(?) hlaviček a postavu v plášti s rukama na břiše z Olomouce – Hrnčířské ulice (Pl7, obr. 7; Pl25, obr. 25; Pl26, obr. 26; Pl27, obr. 27; Sedláčková 1999, 104–109, obr. 77–83) a bezhlavou figurku ženy s neurčitelným předmětem v rukou (meč či květ) z Dolního náměstí (NPÚ ÚOP Olomouc, inv. č. 005/1–3634/5). První jmenovaná hlavička se korunkou či čelenkou nápadně podobá bystřecké madonce. K plastikám vyráběným ve dvoudílných formách s vnitřním vertikálním otvorem náleží také fragmenty ženské sošky s květy (?) v náručí z Ostravy – Masarykova náměstí (OM, inv. č. 35/06–123/10, 35/06–219/415; Moravec 2007, 34–35), anebo bezhlavé torzo s rukama na břiše v šatech s volnými rukávci (pachy) a vodorovným límcem v pěti řadách z Husovy ulice v Brně (Pl20, obr. 20a).

K mimořádným artefaktům s náboženským významem náleží torzo větší plastiky z Olomouce – Barvířské ulice (NPÚ ÚOP v Olomouci, inv. č. Ol-BA-76/1), označované jako „Panna Maria v chrámu“, která je vzhledem ke svému výtvarnému provedení pokládána za předmět „vyššího umění“. Světiče s rukama sepjatými na prsou a goticky esovitě prohnutou siluetou je datována do 14.–15. století (Hlobil 1986, 295–298).

Mužskou plastiku snad zastupuje spodní část žlutozeleně glazované sošky velmože či templáře v plášti, který má zvednutou pravou rukou a v levé třímá dlouhý meč s výrazným knoflíkovitým ukončením jílce. Figurka uložená v depozitu Archeologického ústavu AV ČR byla nalezena v roce 1974 v jedné ze zemnic v trati Na cihleně (Špitálka), situované východně od Černé Hory u Blanska (Souchopová–Novotný, 1974, 84, tab. 91:2). Protože jí chybí hlava a značná část těla, nemůžeme vyloučit, že jde o některou z často zobrazovaných světic, jejichž atributem býval mimo jiné meč (např. sv. Kateřina; Skružný 1996, 118–119; Ravik 2006, 154–155, 342–344). Plastika je podle náleзовého kontextu starší než ostatní exempláře a podle zpřesněného datování je vročena do druhé třetiny až počátku poslední čtvrtiny 13. století (Procházka–Štrof 1983, 56).

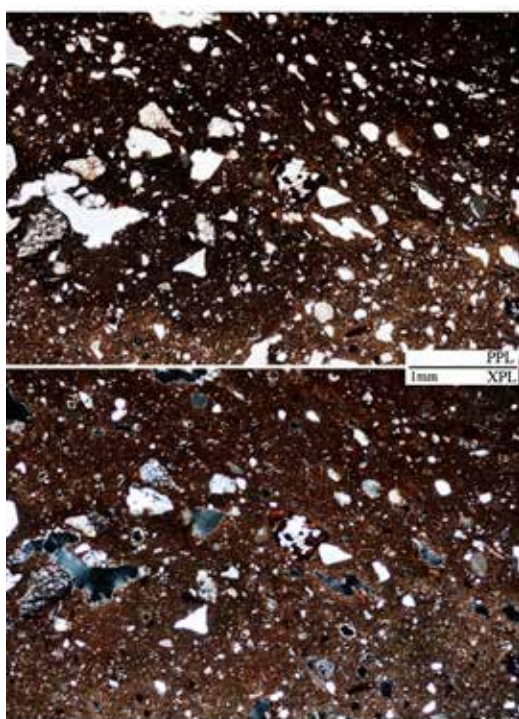
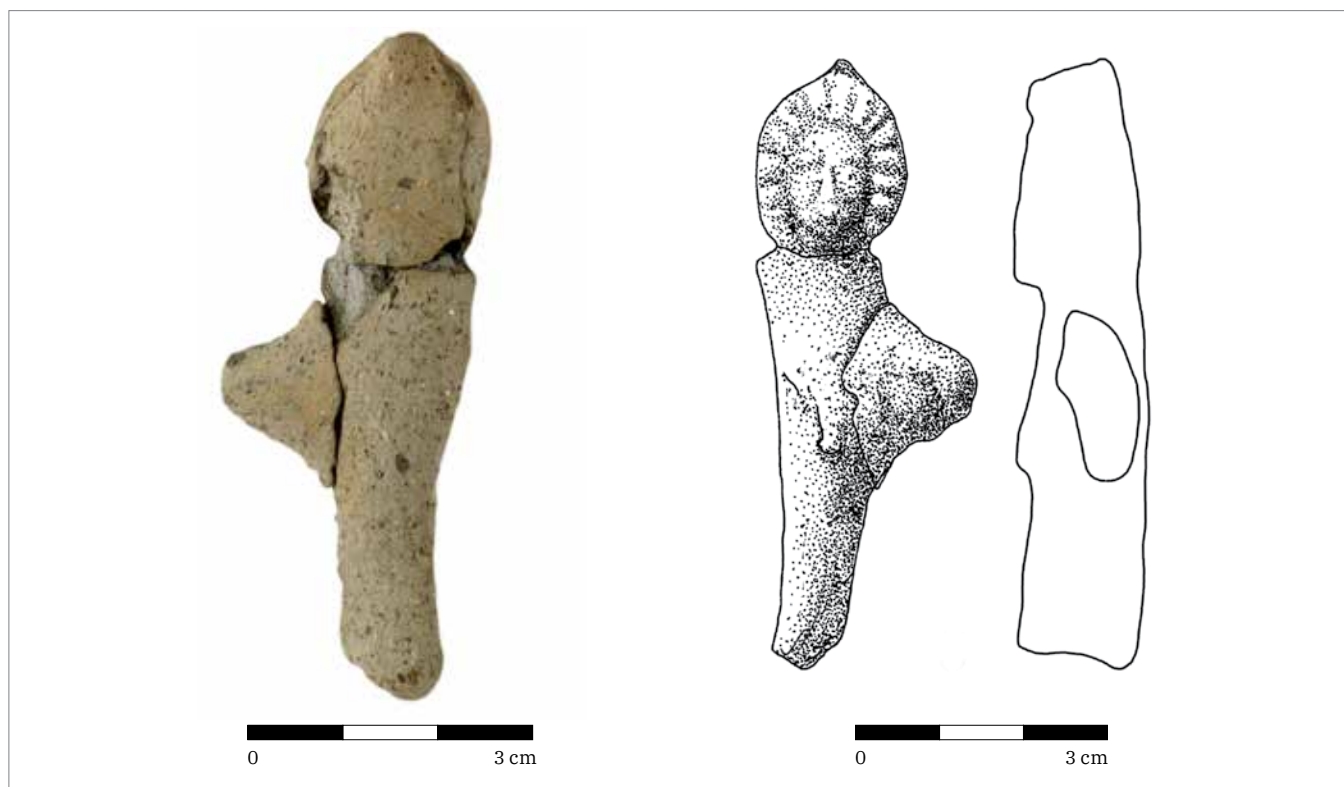

Obr. 3. Hustopeče. 1 – Torzo koníka s rytou hřívou, ocasem a sedlem; 2 – úlomek granitoidu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 3. Hustopeče. 1 – Torso of a small horse with incised mane, tail and saddle; 2 – granitoid fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

5.3 Koničky

Sbírka koníčků z Moravy a Slezska je značně obsáhlá a čítá přes stovku nálezů (Měchurová 2016, 58). K odběru vzorků byli vybráni pouze dva jedinci. První z nich je bezhlavý fragment s otvorem v hrudi ze sbírek Moravského zemského muzea a byl nalezen v usedlosti 4 během výzkumu zaniklé středověké vsi Konůvky u Heršpic (Pl17, obr. 17; Měchurová 1988, 71–78; 1988a, 76–79). Jde o typ, označený S. Felgenhauerovou (1974, 45–48) jako *Lanzenpferdchen*, který se pou-

Obr. 4. Újezd u Tišnova, hrádek.1 – Zlomek jezdecké plastiky s hlavou v kápi; 2 – všesměrně zrnitá mikrostruktura keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 4. Újezd u Tišnova, fortress. 1 – Fragment of an equestrian figurine with hooded head; 2 – omnidirectionally grained microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

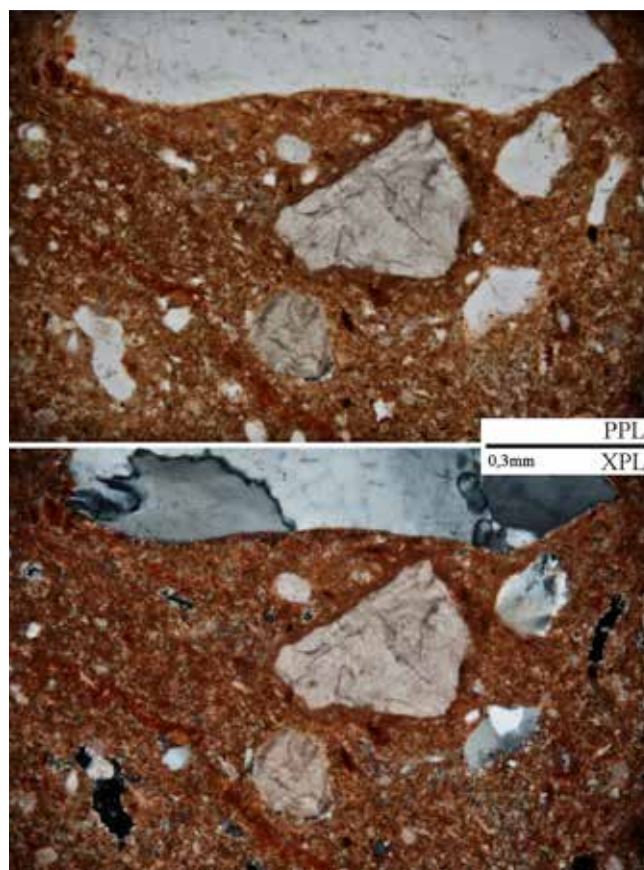
žíval při stolních turnajových hrách tak, že do otvoru se zasunovalo kopí či dřevec. K nejstarším spolehlivě datovaným koníčkům v českých zemích náleží exemplář ze Stonavy u Karviné, vyzvednutý z hrnčířské pece spolu s keramikou z konce 13. století (Valošek 1979, 10; Kouřil 1992, 14; Měchurová 2012, 336). Z Hustopečí pochází koníček s výrazným dutým otvorem v hrudi, formovaný z poměrně zrnité hrnčířské hmoty (MZM, inv. č. 122999; Pl3; obr. 3; Měchurová 2009, 183; 2010a, 102, 103, obr. 13b; 2012, 343, obr. 7; Měchurová–Netopilová 2013, s. 56), další exempláře jsou známy z Brna (Kapucínského náměstí: MZM, inv. č. 99802; Panenské ulice, Archaia Brno, z. ú. inv. č. 445511; Veselé ulice, Archaia Brno, z. ú., inv. č. A006/2015–5462/21 aj.), Olomouce (Hrnčířské ulice, NPÚ ÚOP Olomouc. inv. č. OL-HR-98-751), Opavy

(dominikánského kláštera, NPÚ ÚPO Ostrava, inv. č. 65/09–4132/1; Horního náměstí, NPÚ ÚOP Ostrava, inv. č. 45/10–18 123/1 a 3) nebo Ostravy (Muzejní ulice, OM, inv. č. 110/9–138/1 5967).

Druhé torzo drobného koníčka z hradu Obřan s otvorem v břichu je pokryto jasnou lesklou žlutavou glazurou. Jeho datování se rámcově opírá o zánik hradu na počátku 14. století (Pl18, obr. 18; Měchurová 1988, 72–73, tab. III:3, IV:4; 2009, 174, 177, 183, obr. 6; 2010a, 102, 103, obr. 14a; 2012, 336; Měchurová–Netopilová 2013, 56). Na rozdíl od ostatních plastik jeho otvor prochází celým trupem až k sedlu, takže umožňuje posazení figurky jezdce na tyčinku zasunutou do otvoru. Podle výše zmíněné rakouské badatelky jde o typ *Aufsteckpferdchen*, jenž byl „napichován“ a voděn zespodu jako loutka nebo se upevňoval do podložky (Felgenhauer 1974, 41, 43). Podobné exempláře byly zjištěny v Opavě (Mnišská ulice: 49/05–000/359) nebo Ostravě (Masarykovo náměstí: 35/06–376/96–235–3501).

5.4 Jezdci

Jezdecké plastiky se objevují v různých variantách. Vzorovým příkladem je jezdecká plastika z Mladče, historicky starý nález bez bližších nálezových okolností (VMO, inv. č. 136161). Jako jezdce lze téměř s jistotou označit fragmenty mužských postav v kápi s rukama napřaženými k držení otěži z Velkého Špalíčku v Mečové ulici č. 2 (MuMB, inv. č. 207042; Měchurová 1988, 71–78; 1997,

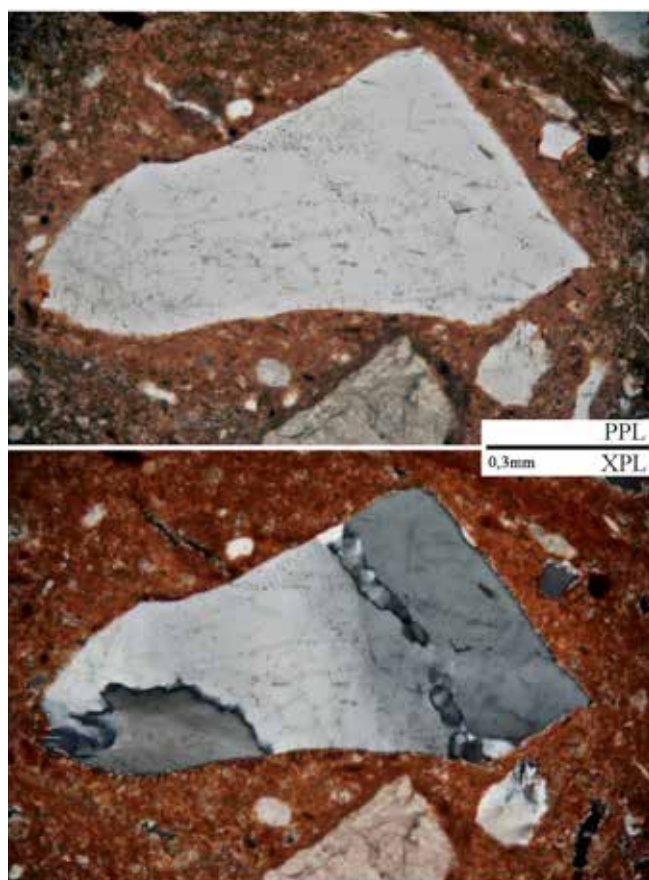
Obr. 5. Štamberk (Šternberk), hrad. 1 – Torzo ženské postavy s rouškou; 2 – úlomky mramorů v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 5. Štamberk (Šternberk), castle. 1 – Torso of a veiled female figurine; 2 – marble fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

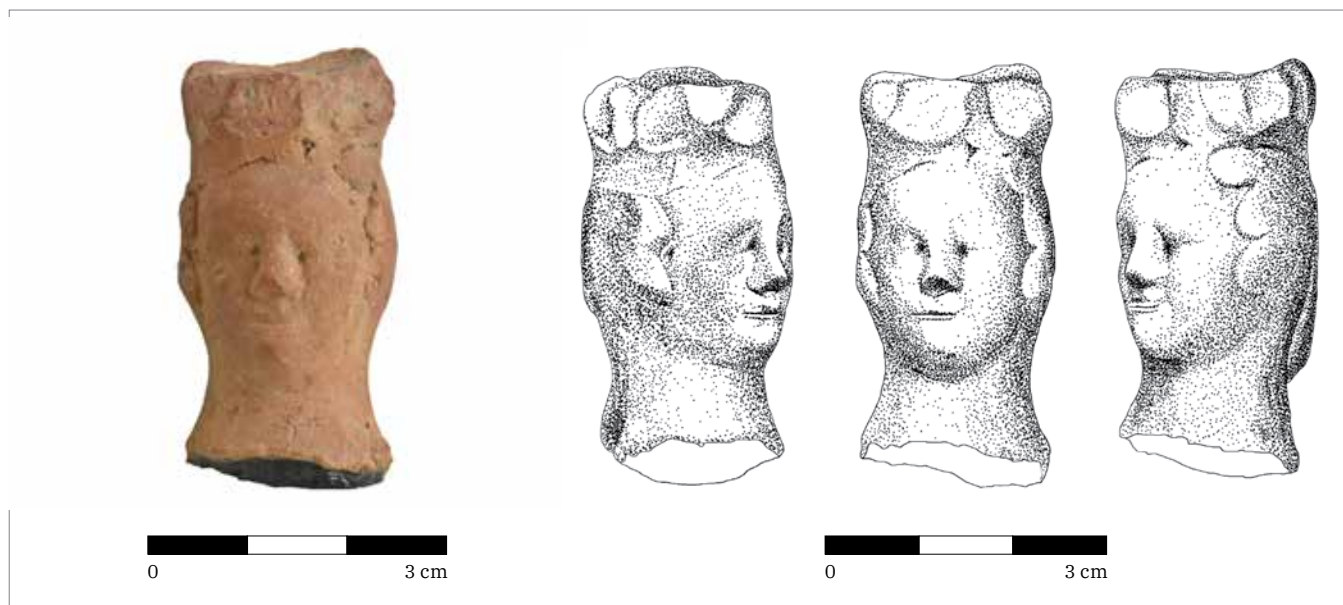
Obr. 6. Olomouc, třída Svobody. 1 – Hlavička plastiky chlapce (?) s rovně zastřiženými vlasy; 2 – úlomek křemene v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 6. Olomouc, třída Svobody Street. 1 – The head of a figurine of a boy (?) with straight-cut hair; 2 – quartz fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

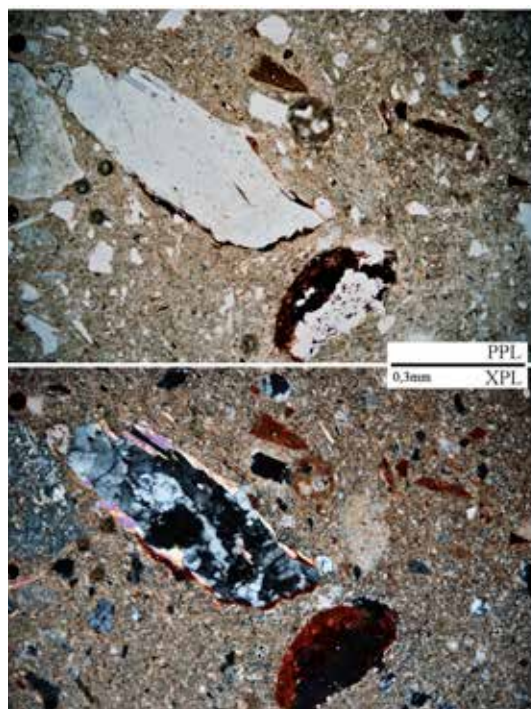
71–75, tab. LI; 1999, 133–138; Měchurová 2016a, 38–44, 117–125; Měchurová–Netopilová 2013, 52), Masarykovy ulice č. 34 (Padowetz: Pl22, obr. 22a) či Panenské ulice (MuMB, inv. č. 438649). Červené malování se vyskytlo na fragmentu ze Smilova hradu na Prostějovsku (Měchurová 2009, 180, obr. 17; Sága 2006, 238) a na plastice „kentaura“ z Olomouce – Denisovy ulice (NPÚ ÚOP v Olomouci, inv. č. 12/15–247/73; Bláha 2001, 133, obr. 166). Výrazný obličej má zřetelné oči, nos i odulé rty, kudrnaté vlasy splývají na pláštěm překrytá ramena. Paže směřují do stran a kupředu, spodní část těla naznačuje posazení obkročmo na koňském hřbetu, což určuje zařazení mezi jezdce.

Z obyčejné šedé hrnčířské hmoty s písčitým ostřivem byl vyroben erodovaný zlomek jezdce pouze s pahýlem jedné paže z Újezda u Tišnova (Pl4, obr. 4; Nekuda–Unger 1981, 298, obr. 247; Měchurová 1988, 71–72; 2010, 97, 99, abb. 21; Měchurová 2011, 102, 201, obr. 16; Měchurová–

Obr. 7. Olomouc, Hrnčířská ulice. 1 – Ženská plastika se zvláštní úpravou hlavy (korunou?); 2 – úlomky břidlic v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 7. Olomouc, Hrnčířská Street. 1 – Female figurine with unusual headaddress (crown?); 2 – schist fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Netopilová 2013, 18–20; Urbanová–Vachůt–Měchurová 2011, 222, figurka č. 4).

V souvislosti s novými nálezy ze záchranných výzkumů brněnského městského jádra se u jezdců rýsuje ještě jiná interpretace, jako součásti konviček s trubkovitým ústím, kde plastika s napřaženými rukama objímá šikmou výlevku. K jezdcům s odlomenými pahýly paží, jež původně třímaly oteže, se řadí hnědočerveně glazovaná horní polovina mužské postavy v kápi s vlnitými vlasy po stranách obličeje z Opavy – Krnovské ulice (Pl11, obr. 11a). K podobnému typu náleží fragment vousatého muže se špičatou kápí a rovně zastřiženými vlasy z Opavy – Horního náměstí (Pl12, obr. 12a).

Surovinové vzorky byly odebrány také z menších torz – z fragmentu koníka s naznačenou hřívou z Opavy, Solné/Pekařské ulice

(Pl15, obr. 15; Měchurová 2012, 338, 350, obr. 33), z koňského trupu(?) bez hlavy z opavského dominikánského kláštera (Pl14, obr. 14a), jezdce či šaška(?) v zahrocené kápí s rozevřenými ústy z Krnova – U požárníků (Pl13, obr. 13a) a dalších fragmentů u usedlosti XIV ze zaniklé vesnice Bystřec u Jedovnic (MZM, Pl16, inv. č. 103741; Belcredi 2006, 337) nebo Brna (Panenské ulice: Pl19, obr. 19; Zelného trhu: Pl21, obr. 21).

5.5 Mniši

Postavičky v kápi a oděvu připomínajícím kutnu mohou zobrazovat osobu mnišského stavu, ale také oblíbenou světskou figurku šaška či kejklíře, neboť výraz jeho obličeje bývá spíše světský až komický, což zdůrazňují oválné oči, velký nos, široká ústa a střapaté vlasy vykukující z kukly či kapuce.

Obr. 8. Olomouc, Hrnčířská ulice. 1 – Torzo plastiky na podstavci ve zřaseném rouchu; 2 – úlomek plagioklasu v mikrostruktuře keramického střepe, PPL, XPL.

Fig. 8. Olomouc, Hrnčířská Street. 1 – Torso of a figurine on pedestal in draped garment; 2 – plagioclase fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Kompletní, zeleně glazovaný exemplář pochází z Újezda (dnes Horního Újezda) u Hrotovic na Třebíčsku. Postavička v dlouhé říze s kápi na hlavě má podobný obličej s kruhovými očima a odulými rty (nejnověji Měchurová 2018, obr. 3:1, 6:8), jenž je však lemován vlasy splývajícími v kudrnách či pletencích až na ramena. Ta obepíná zřejmě vepředu rozevřený plášť s kapucí. Ruce sepnuté na hrudi směřují k drobnému náhrdelníku či ozdobnému límci u krku. Gesto rukou řadí sice figurku k ostatním „mniškům“, ale popsané detaily nás vedou k pochybám o této interpretaci. Naznačují totiž, že by se mohlo jednat o znázornění modlící se ženské postavy ve splývavém plášti s kapucí.

Mezi „mnišky“ lze jednoznačně zařadit také odloupenou obličejovou vrstvičku z hradu Obřan a třetí sošku z usedlosti V ze Mstěnic, zachycující žlutě glazovanou a silně oprýskanou horní polovinu postavy v kápi se sepnutými rukama na hrudi (MZM, inv. č. 78081; Nekuda–Nekuda 1997, 84, 88, obr. 141a; Měchurová 1988, 74, tab. III:1, V:6.; 2018, 37, Abb. 2:1, 6:3; Měchurová–Netopilová 2013, 54).

V obdobném modlitebním gestu byli ztvárněni brněnští mniši z ulic Kopečné č. 37 (Dům u sedmi švábů; Pl23, obr. 23) a Veselé (Janáčkovu kulturní centrum; Pl24, obr. 24).

Také v souboru drobných plastik z olomoucké Hrnčířské ulice se vyskytla soška ve splývavé mnišské kutně s neurčitelným předmětem v rukách (Pl9, obr. 9; Sedláčková 1999, 108, obr. 14). Byla vyrobena ve dvoudílné formě, a proto má uvnitř otvor, stejně jako nález z Prostějova – Koželuhovy ulice, který by mohl pocházet ze stejného kadlubu (Máchytová 2011, 55, obr. 59).

Žlutě glazovaná postavička s malou hlavou a jednoduše vypíchnutými očima, kuželovitě se rozšiřujícím tělem bez náznaku šatu a jen jednou zachovanou paží, směřující dopředu byla vyzvednuta v Olomouci – Denisově ulici (NPÚ ÚOP v Olomouci, inv. č. 12/15–183/17). Primitivní provedení nedovoluje jednoznačnou interpretaci figurky; jde o mniška či dítě – ježíška?

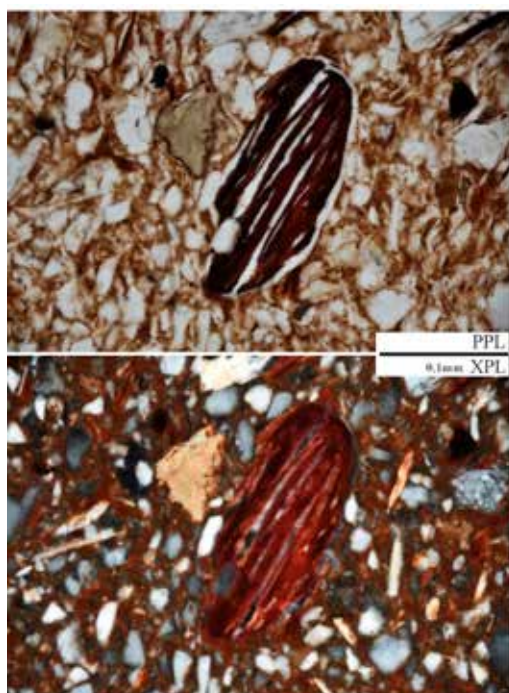
5.6 Plastiky nahých chlapečků (tzv. ježíšků)

Bývají zpodobňováni jako dětské postavičky (Jesusknaben) s koulí či jablkem v jedné ruce a ptáčkem v druhé. V 15. a 16. století, kdy spolu s jinými keramickými devocionáliemi dokládají projevy lidové zbožnosti, se o Vánocích

Obr. 9. Olomouc, Hrnčířská ulice. 1 – Torzo postavy se sepjatýma rukama; 2 – úlomek amfibolu a biotitu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 9. Olomouc, Hrnčířská Street. 1 – Torso of a human figurine with clasped hands; 2 – amphibole and biotite fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

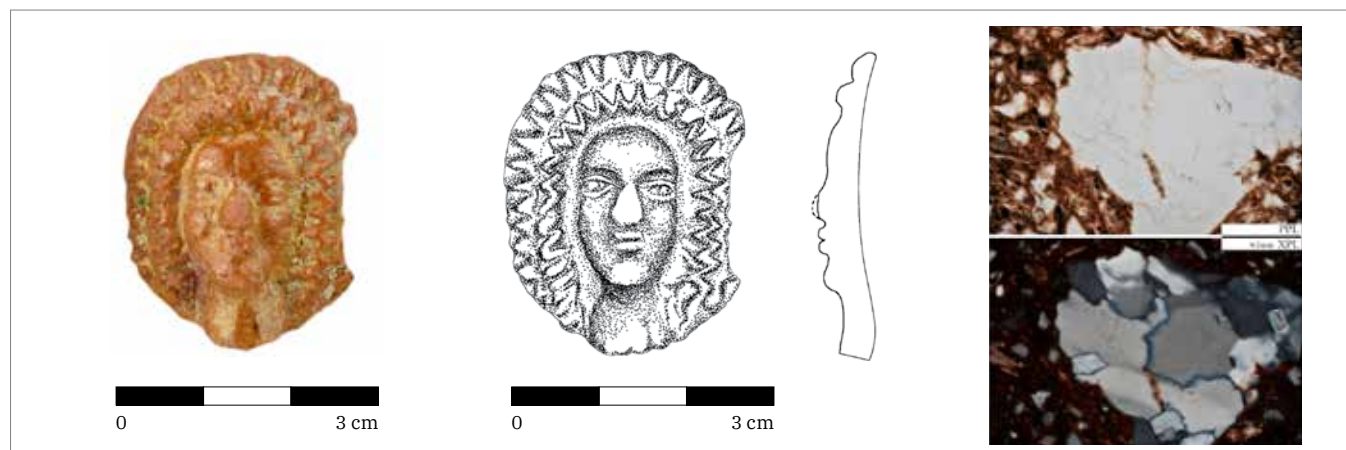

ježíškové využívali k hraní biblických příběhů (u jeslíček s vloženým jezulátkem je možno hledat kořeny domácích betlémů). Figurky mohly sloužit jako drobné novoroční dárky (Bláha 1996, 169–182), které posléze nahradily grafické listy s věnováním (Neu-Kock 1993, 24–25; Grönke–Weinlich 1998, 15; Borkowski 2004, 212). V ženských klášterech obvykle získaly funkci votivních předmětů (Hoffmann 1996, 148–150, 161–163). Pro poutní účely se většinou vyráběly sériově, jak to dokládá nález šesti set figurek z benediktinského kláštera sv. Ulricha a sv. Afry v Augsburgu (Hermann 2004) nebo menší kolekce z Mikulandské ulice v Praze (46 kusů), kde bylo ježíšků čtrnáct (Cymbalak–Hladíková–Trachtová 2016, 34, 40).

V souboru z Moravy je výjimečná trojice chlapečků s kytíčkou, ptáčkem či jiným symbolickým předmětem (žezlo a jablko) z výzkumu v Olomouci – Barvířské ulici (Bláha 1996, 178–179, 174, obr. 5), kde jeden sedí na trůně (NPÚ ÚOP v Olomouci, inv. č. OL–BA–77–

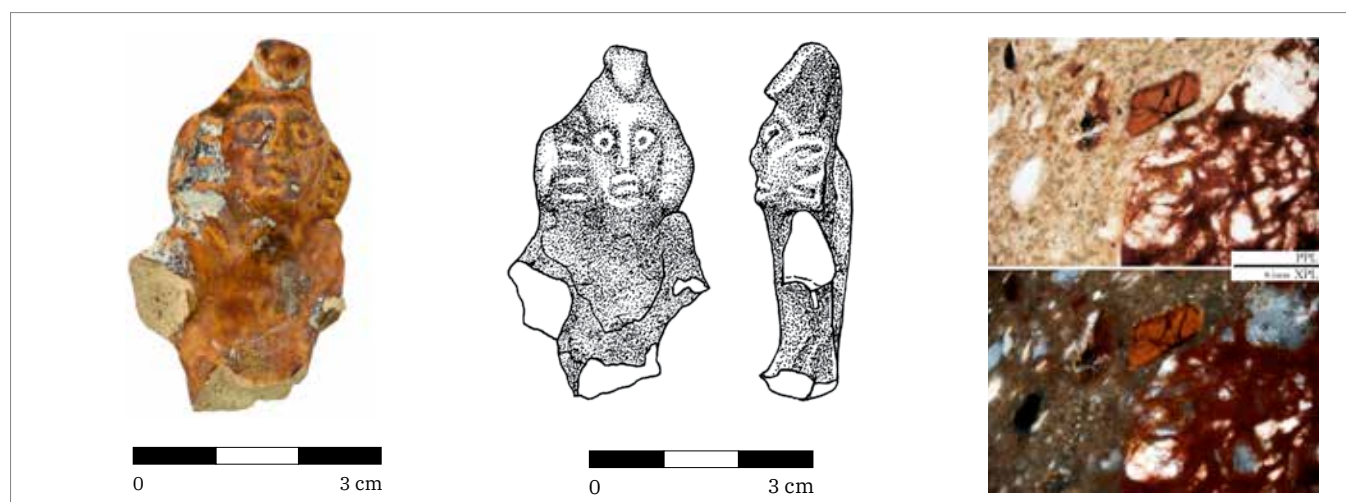
4890) a ostatní dva stojí (NPÚ ÚOP v Olomouci, inv. č. OL–BA–77–4891/77; OL–BA–77–4892). Atributy ježíšků jsou zpravidla vykládány v duchu křesťanské symboliky, i když v období renesance vzrůstá obliba antických motivů a postava nahého chlapečka s kytíčkou či jablkem neměla daleko k andálkům (puti) či amorkům z figurálních a dekorativních výjevů. Odlomená drobná hlavička s kudrnatými vlasy a jemně propracovaným obličejem z Bruntálu, náměstí Míru (NPÚ, ÚOP v Ostravě, inv. č. 4/04–183/648) zřejmě náleží rovněž dítěti, snad ježíškovi, který mohl spočívat v jeslíčkách či v náručí Panny Marie.

Hnědě glazované torzo z Olomouce – Třídy Svobody (dříve Leninova; Pl6; obr. 6a, b, ev. č. OL–Le–85–3340), umně modelovaná hlavička chlapce (?) s výrazným jemným obličejem a vlnitými rovně zastřiženými vlasy se bezpečně řadí k umělecky hodnotnějším výrobkům.

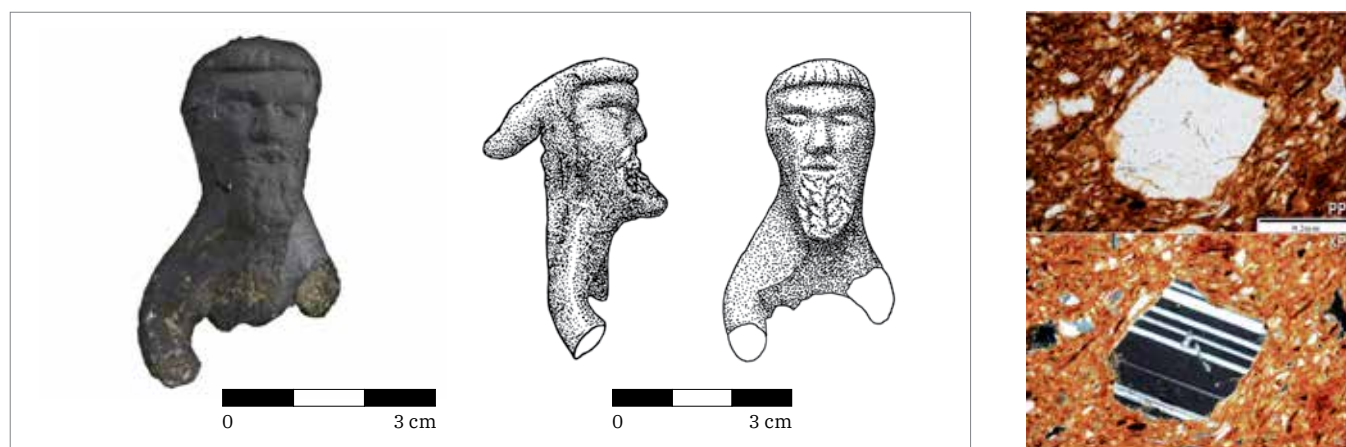
Obr. 10. Olomouc, Hrnčířská ulice. 1 – Hlavička ženské plastiky v kruseleru s dvojitým vinutím; 2 – úlomek křemence v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 10. Olomouc, Hrnčířská Street. 1 – The head of a female figurine wearing a kruseler headscarf with twofold edging; 2 – quartzite fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

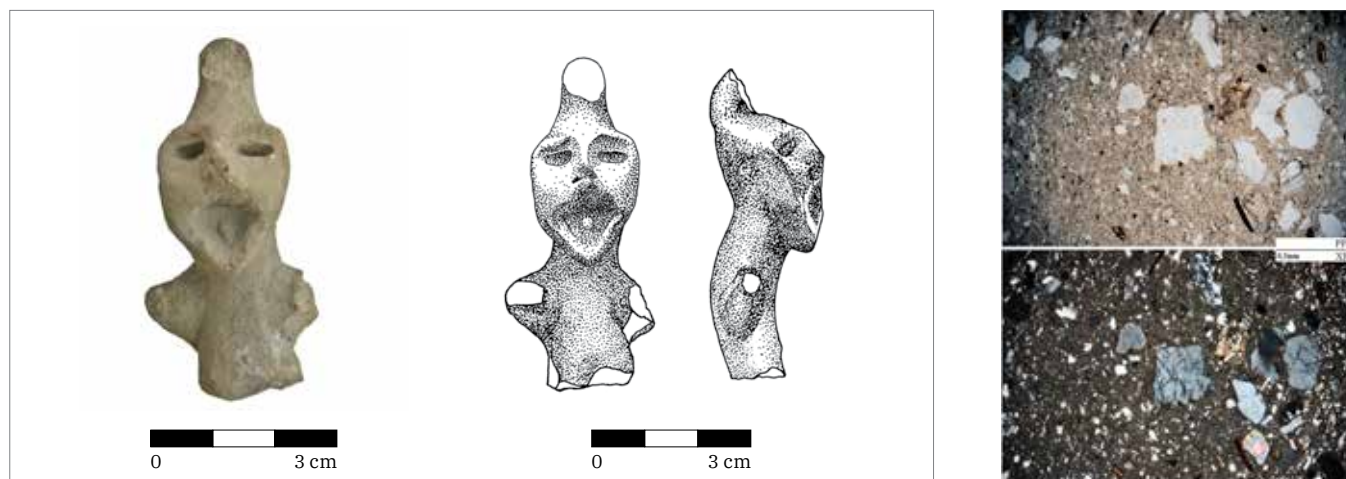
Obr. 11. Opava, Krnovská ulice. 1 – Torzo jezdce v kápi; 2 – úlomek železitého pískovce v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 11. Opava, Krnovská Street. 1 – Torso of a hooded rider; 2 – ferruginous sandstone fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

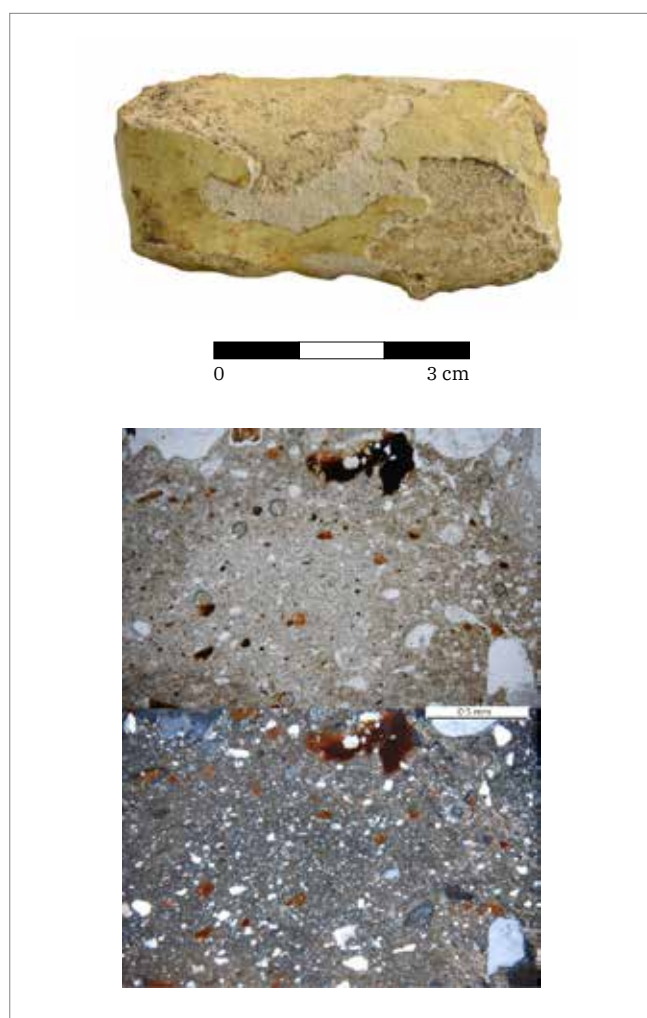
Obr. 12. Opava, Horní náměstí. 1 – Torzo plastiky vousatého muže v kápi; 2 – úlomek plagioklasu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 12. Opava, Horní náměstí Square. 1 – Torso of a figurine of a bearded man in a hood; 2 – plagioclase in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

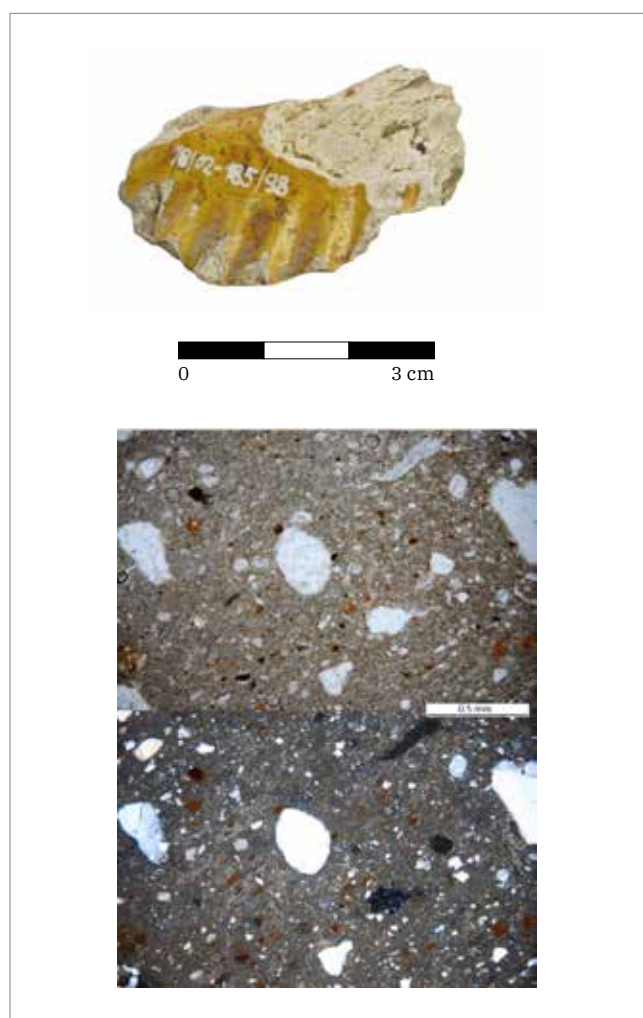
Obr. 13. Krnov, U požárníků. 1 – Horní polovina jezdce nebo šaška (?) v kápi; 2 – úlomky křemene, živce a křemenců v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 13. Krnov, U Požárníků Street. 1 – The upper half of a rider or jester (?) in a hood; 2 – quartz, feldspar and quartzite fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Obr. 14. Opava, Mnišská ulice. 1 – Torzo koníčka; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 14 Opava, Mnišská Street. 1 – Torso of a horse figurine; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

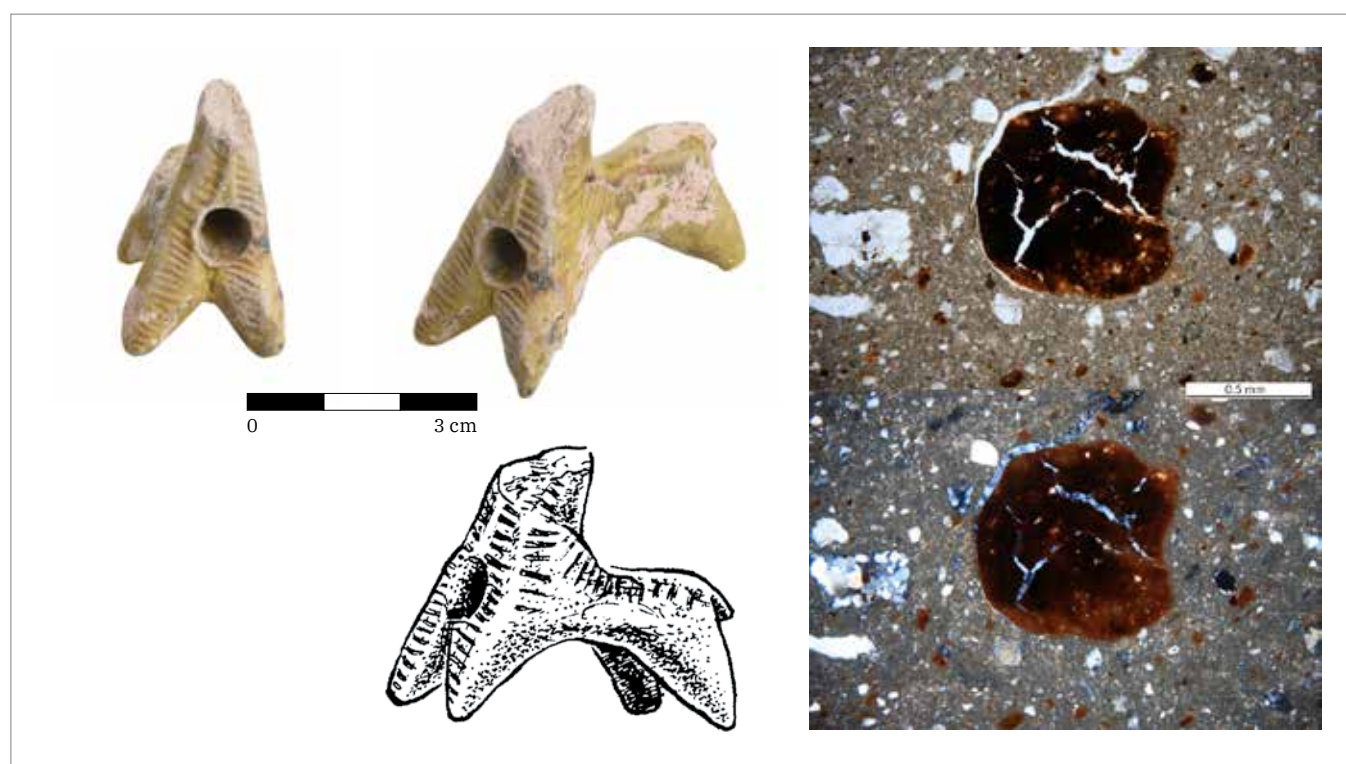

Obr. 15. Opava, Solná/Pekařská. 1 – Torzo koňské šíje; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 15 Opava, Solná/Pekařská Street. 1 – Torso of a horse's neck; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

Obr. 16. Bystřec, k. ú. Jedovnice. 1 – Plastika koníčka s jezdcem; 2 – úlomek biotitu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.
 Fig. 16. Bystřec, cad. dist. Jedovnice. 1 – Figurine of a horse with a rider; 2 – biotite fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

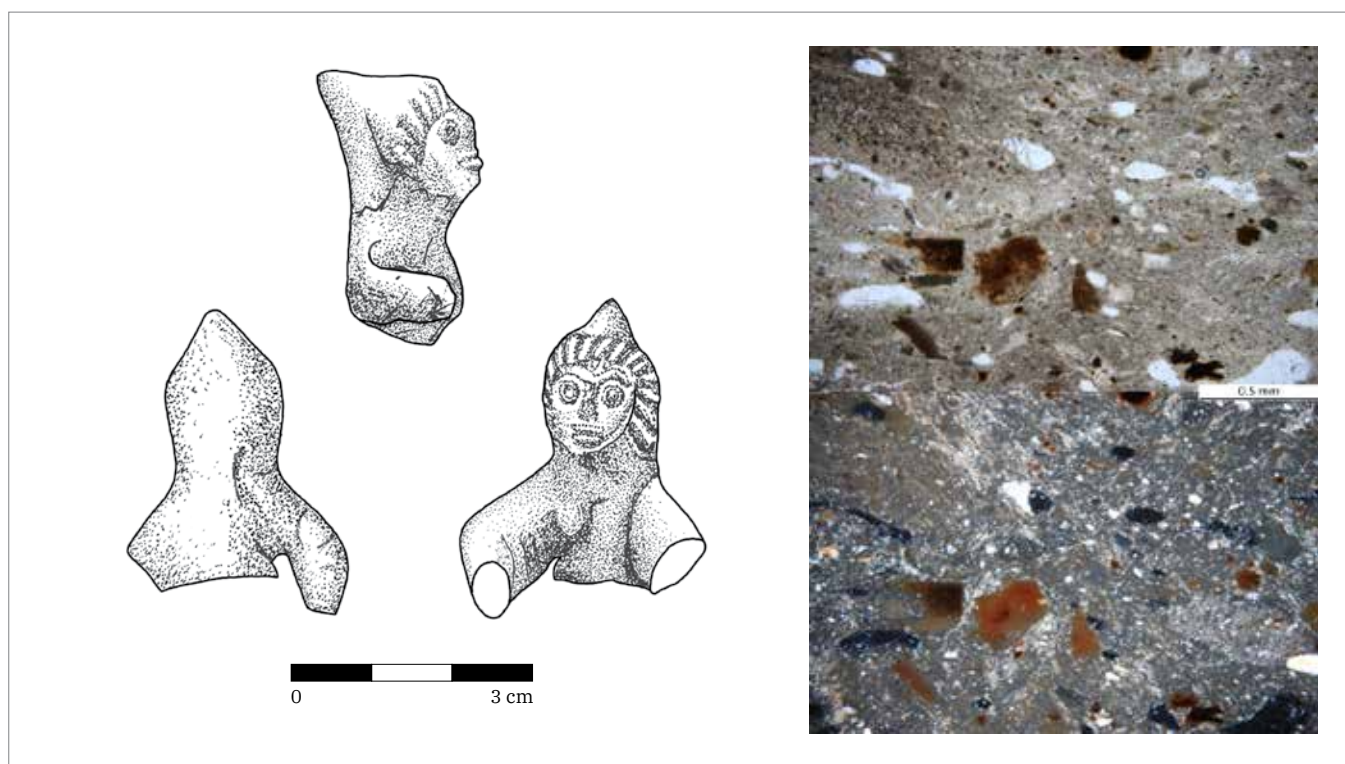

Obr. 17. Konůvky, k. ú. Heršpice. 1 – Fragment koníčka s otvorem v hrudi; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.
 Fig. 17. Konůvky, cad. dist. Heršpice. 1 – Fragment of a horse figurine with a hole in the chest; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

Obr. 18. Brno, hrad Obřany. 1 – Fragment koníčka s otvorem v břiše; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 18. Brno, Obřany castle. 1 – Fragment of a horse figurine with a hole in the belly; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

Obr. 19. Brno, Panenská ulice. 1 – Torzo plastiky muže v kápi; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 19. Brno, Panenská Street. 1 – Torso of a figurine of a hooded man; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

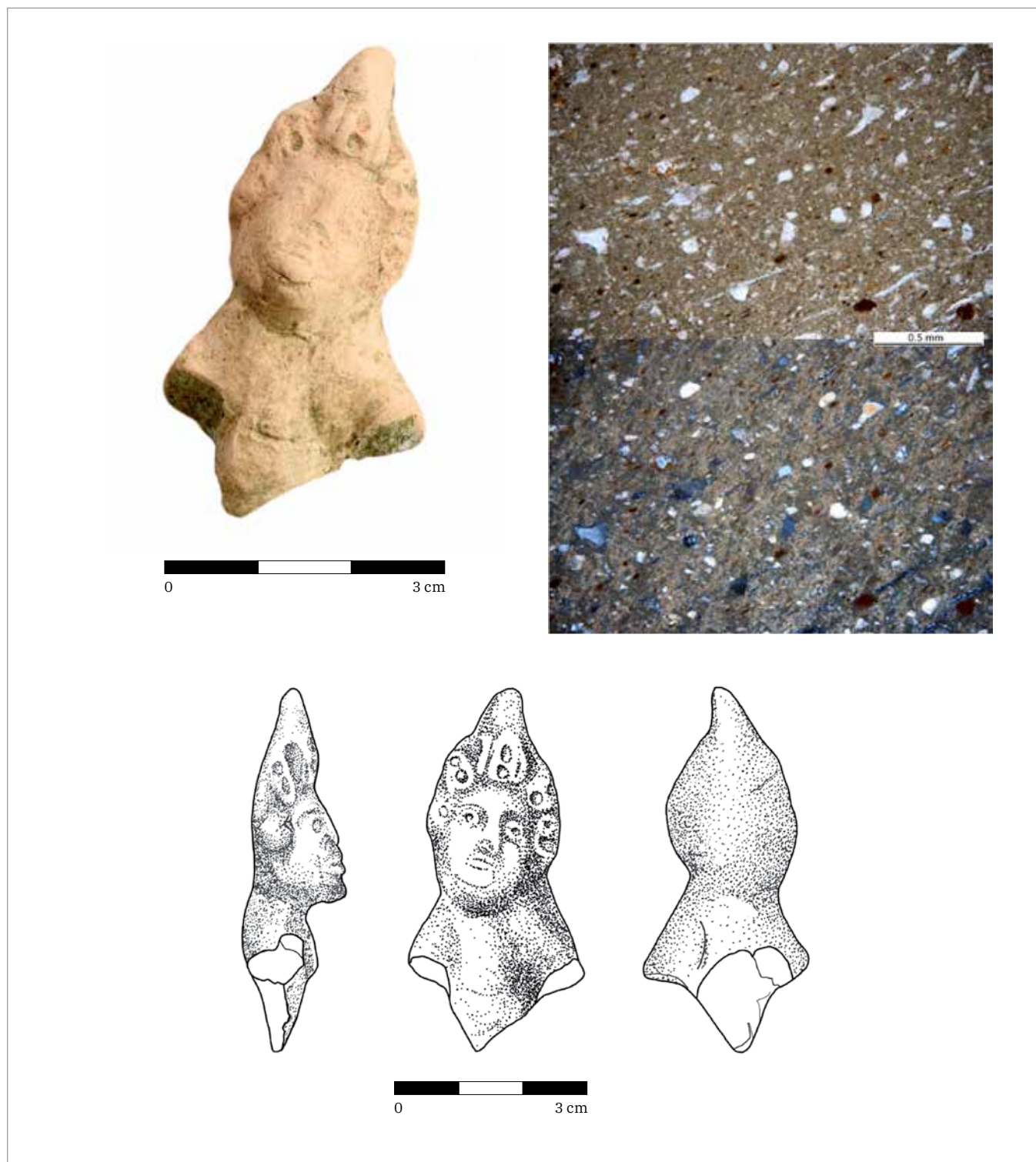
Obr. 20. Brno, Husova ulice. 1 – Torzo ženské plastiky v kruseleru; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 20. Brno, Husova Street. 1 – Torso of a female figurine with a kruseler headscarf; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

Obr. 21. Brno, Zelný trh. 1 – Fragment jezdecké (?) plastiky; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 21. Brno, Zelný trh. 1 – Fragment of an equestrian (?) figurine; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

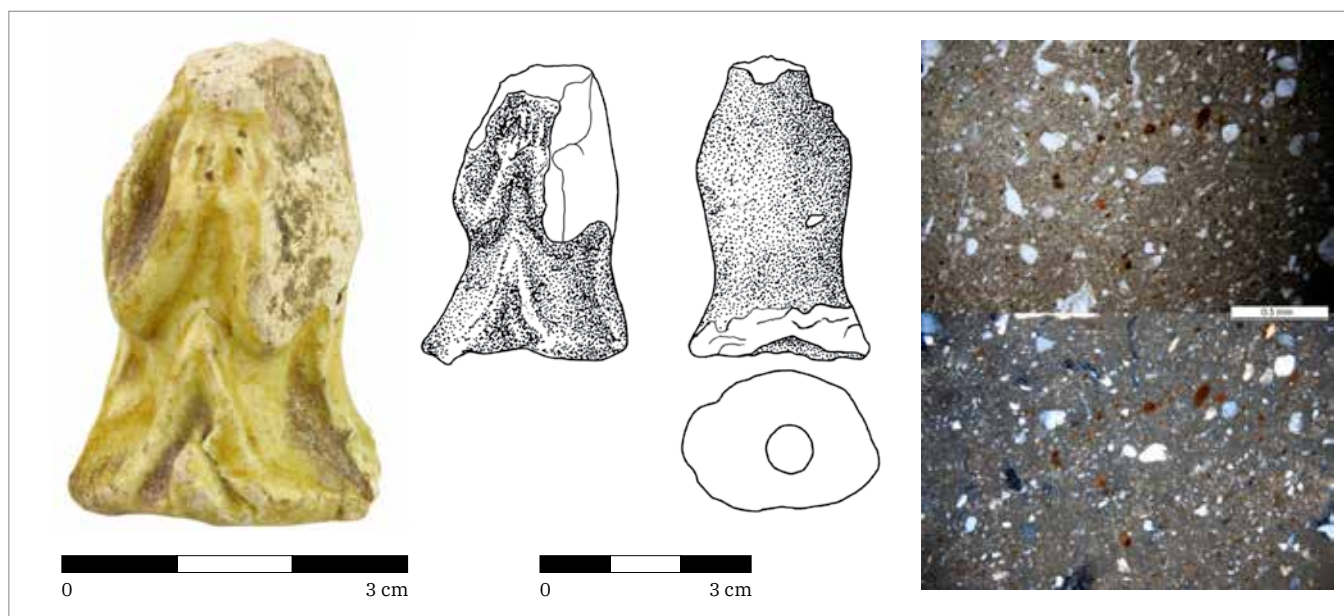
Obr. 22. Brno, Masarykova 34 (hotel Padowetz). 1 – Torzo koníčka s jezdcem v kápi; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem.

Fig. 22. Brno, Masarykova Street No. 34 (Hotel Padowetz). 1 – Torso of a horse with a hooded rider; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement.

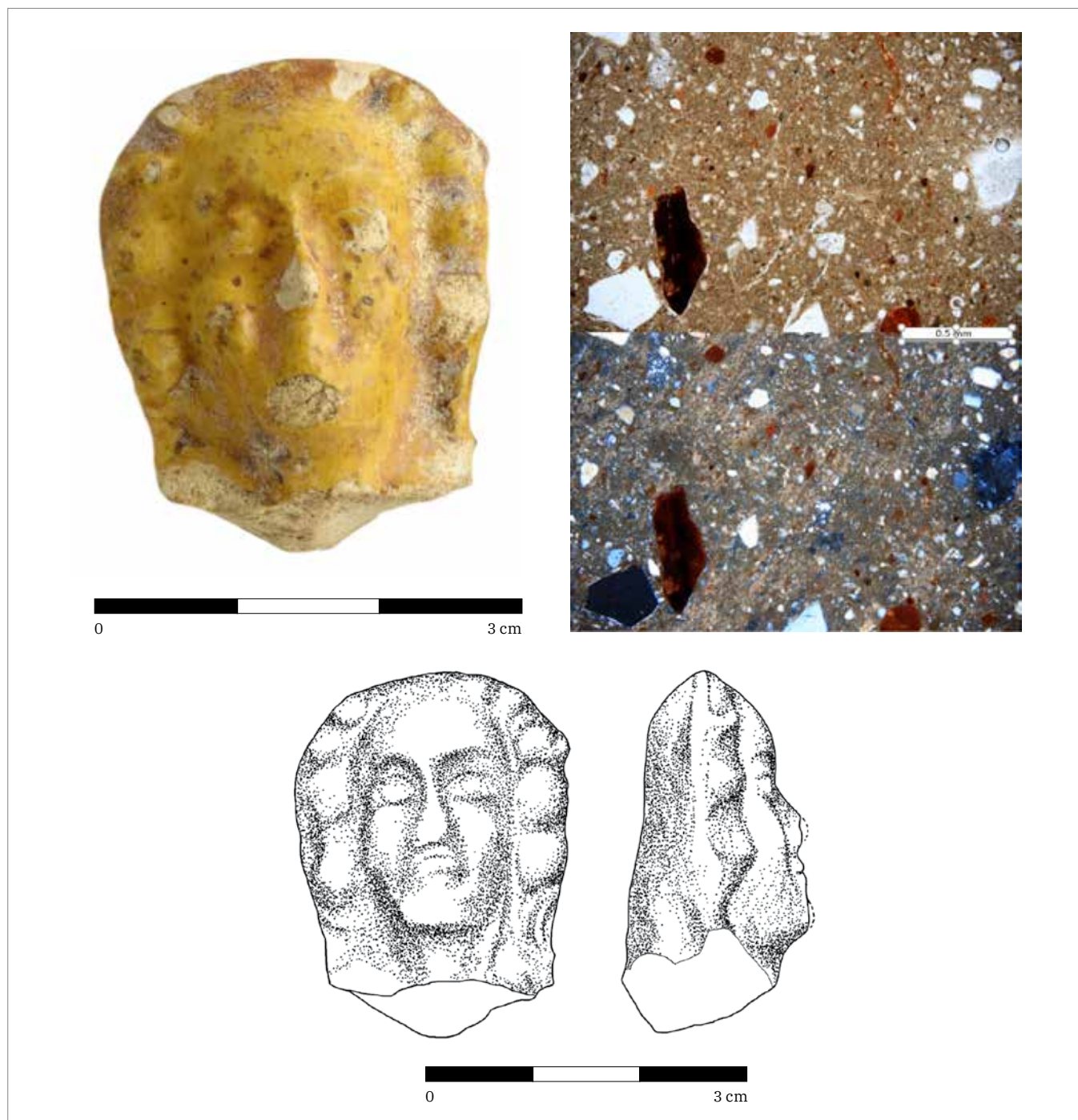
Obr. 23. Brno, Kopečná 37 (Dům u sedmi švábů). 1 – Zlomek plastiky mnicha se sepjatýma rukama; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 23. Brno, Kopečná Street No. 37 (The House of Seven Cockroaches). 1 – Fragment of a monk figurine with clasped hands; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

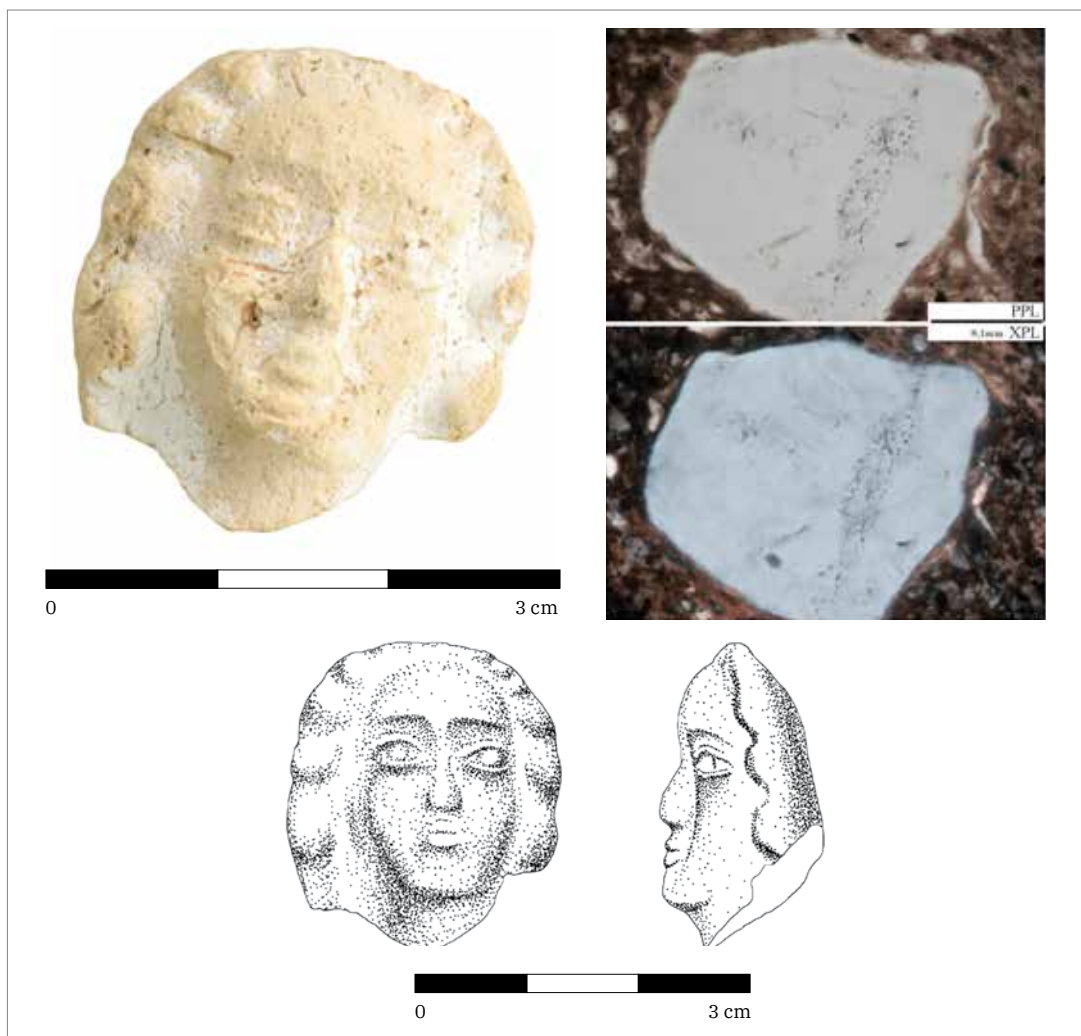

Obr. 24. Brno, Veselá (Janáčkovovo kulturní centrum). 1 – Torzo plastiky mnicha; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.

Fig. 24. Brno, Veselá Street (Janáček Cultural Centre). 1 – Torso of a monk figurine; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

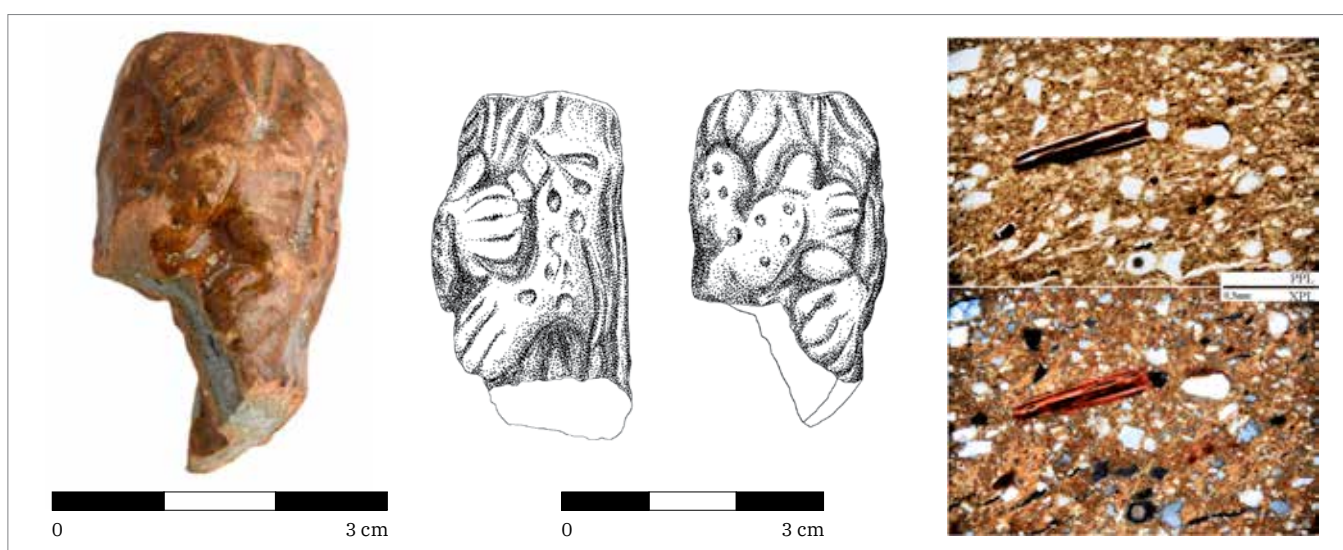

Obr. 25. Olomouc, Hrnčířská ulice. 1 – Hlavička ženské(?) plastiky; 2 – mikrostruktura střepu s kaolinitickým pojivem, PPL, XPL.
Fig. 25. Olomouc, Hrnčířská Street. 1 – The head of a female (?) figurine; 2 – microstructure of the shard with kaolinitic cement, PPL, XPL.

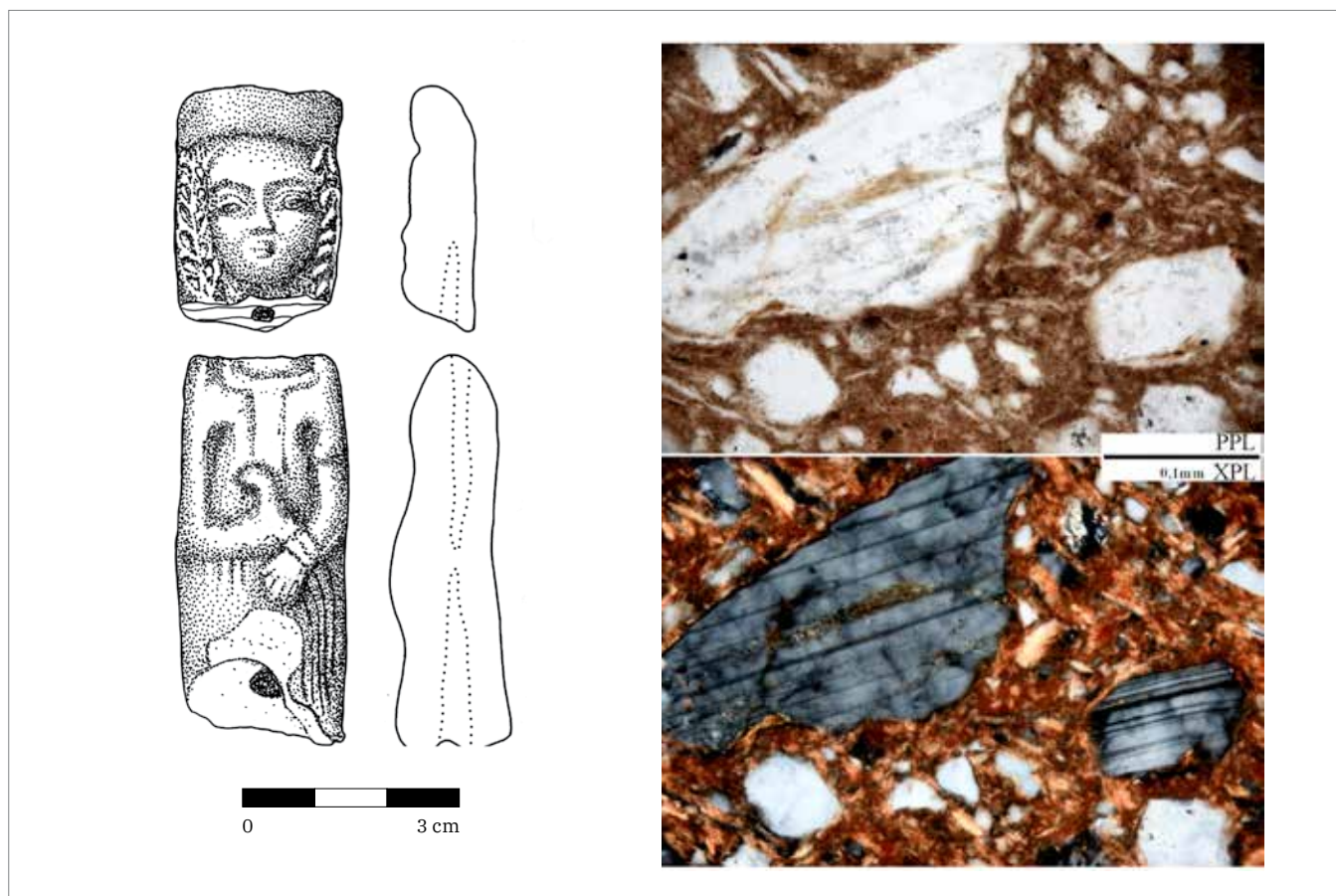
Obr. 26. Olomouc, Hrnčířská ulice. 1 – Hlavička ženské plastiky; 2 – úlomek křemene v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 26. Olomouc, Hrnčířská Street. 1 – The head of a female figurine; 2 – quartz fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Obr. 27. Olomouc, Hrnčířská ulice. 1 – Torzo postavy v plášti; 2 – úlomek biotitu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 27. Olomouc, Hrnčířská Street. 1 – Torso of a figure wearing a cloak; 2 – biotite fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Obr. 28. Bystřec, k. ú. Jedovnice. 1 – Ženská postava (světice?) s neurčitelným předmětem v rukou; 2 – úlomek plagioklasu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Fig. 28. Bystřec, cad. dist. Jedovnice. 1 – Female figure (saint?) with an indefinable object in the hands; 2 – plagioclase fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

5.7 Analýzy

V případě materiálového hodnocení drobné keramické plastiky narážíme na limity aplikovaných mikropetrografických rozborů. V hlediska rozměrů a unikátnosti není možné tyto artefakty vzorkovat takovým způsobem jako kachle nebo dlaždice, ze kterých pomocí speciálních vodou chlazených kotoučů odebíráme větší vzorky. V případě drobné plastiky jsme byli nuceni tento postup modifikovat, a to tak, že s pomocí preparační jehly odebíráme z lomových ploch několik milimetrů velké úlomky keramické hmoty. Ty zaléváme do bločku epoxidové pryskyřice a z něj následně zhotovujeme výbrusový preparát. Oproti kachlům a dlaždicím tak získáváme až dvacetinásobně menší plochu pro studium mikrostruktury keramické hmoty. Zůstává otázkou, zda jsme schopni tímto způsobem zachytit celou škálu obsažených minerálních složek. V případě velmi jemnozrnných až homogenních kaolinových keramických materiálů většinou zaznamenáváme pouze přítomnost křemene, slíd a drobných hrudek Fe-oxyhydroxidů. Právě u tohoto typu plastik zhotovených z kaolinových hlín jsou možnosti stanovování provenience naprosto minimální. Přesto lze na jejich základě konstatovat, že variabilita kaolinových hmot je vysoká. Tato skupina zahrnuje výrobky s naprosto čistým křídově bělavým střepem přes střepy nažloutlé nebo dorůžova probarvené až po bělavé hmoty s velmi drobnými nebo až 1,5 mm velkými hrudkami Fe-oxyhydroxidů.

Zcela otevřená zůstává otázka těžby kaolinu ve středověku. Prozatím chybí jak písemné prameny, tak stopy po těžbě na jeho nalezištích. V tomto případě musíme vzít v úvahu, že mohly být středověké exploatační aktivity zničeny moderní těžbou. Známe však několik dalších poznatků o využívání kaolinu v minulosti. Od pravěku je využíván jako bílý pigment k nejrůznějším nátěrům keramických nebo stavebních materiálů. Ve středověku byl kaolin využíván k léčení záživacích potíží, otrav, ale i otevřených ran. S pomocí kaolinu bylo čištěno víno a nastavována nebo šizena mouka (Vachtl

ID	lokalita	uloženo	inv. č.	minerály	horniny	výpal °C	obr.
Pl1	Mstěnice (Dvůr usedlosti XVI.)	MZM	117150	křemen, ojediněle živec, muskovit, biotit	ojediněle křemence, katakla- zity, mikrofosilie	900	1
Pl2	Němčice nad Hanou (laténské sídliště, povrchový sběr)	MZM	126330	křemen, draselný živec, muskovit, biotit	křemence, metakvarcity	850	2
Pl3	Hustopeče	MZM	122999	křemen, muskovit alkalický živec, plagioklas, biotit, amfibol	křemence, prachovce, silicity, dvojslídne břidlice, metakvarcity	900	3
Pl4	Újezd u Tišnova	MZM	72380	křemen, muskovit, alkalick- ý živec, plagioklas, biotit, granát, turmalín	krystalické břidlice, mus- kovitové ruly, křemence, metakvarcity	850	4
Pl5	Štamberk (okr. Jihlava)	MZM	27820	v pojivu ojediněle křemen, biotit, muskovit, kalcit	–	900	5
Pl6	Olomouc třída Svobody	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-LE-85-3340	křemen, plagioklas, drasel- ný živec, biotit, muskovit	závalky Fe-oxyhydroxidů, krystalické břidlice	850	6
Pl7	Olomouc Hrnčířská	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-HR-98-710	křemen, plagioklas, biotit, muskovit, granát	krystalické břidlice, zuhelnat- ělé rostlinné zbytky	850	7
Pl8	Olomouc Hrnčířská	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-HR-98-945	křemen, plagioklas, drasel- ný živec, biotit, muskovit	krystalické břidlice, metakvarcity, závalky Fe-oxyhydroxidů	900	8
Pl9	Olomouc Hrnčířská	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-HR-98-435	křemen, biotit, amfibol, turmalín	křemence, krystalické břidlice	900	9
Pl10	Olomouc Hrnčířská	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-HR-98-303	křemen, plagioklas, drasel- ný živec, biotit, muskovit, granát	závalky Fe-oxyhydroxidů, krystalické břidlice	850	10
Pl11	Opava Krnovská	NPÚ, ÚOP v Ostravě	1/01–101/115	v pojivu, ojediněle křemen, biotit, muskovit	křemence	900	11
Pl12	Opava Horní náměstí	NPÚ, ÚOP v Ostravě	45/10–18 127/1	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit	aplity, křemence, prachovce, hrudky Fe-oxyhydroxidů, ka- taklazity, zuhelnatělé relikty rostlin	850	12
Pl13	Krnov U požárníků	NPÚ, ÚOP v Ostravě	24/09–13 126/34	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit	aplity, křemence kataklazity prachovce	850	13
Pl14	Opava Mnišská	NPÚ, ÚOP v Ostravě	49/05–000/359	v kaolinové hmotě jemně probarvené oxidy Fe ojedi- něle, křemen, biotit	hrudky Fe-oxyhydroxidů	850	14
Pl15	Opava Solná-Pekařská	NPÚ, ÚOP v Ostravě	18/02–185/98	v kaolinové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	–	850	15
Pl16	Jedovnice Bystřec	MZM	103741	v jílovém pojivu ojediněle křemen, biotit, muskovit	hrudky Fe-oxyhydroxidů	850	16
Pl17	Heršpice Konůvky	MZM	72381	v kaolinové hmotě do růžova zabarvené jemně rozptýlenými Fe oxidy ojediněle křemen	hrudky Fe-oxyhydroxidů	–	17
Pl18	Brno hrad Obrany	MZM	83231	v kaolinové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	–	900	18
Pl19	Brno Panenská	Archaia Brno	460610	v kaolinové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	ojediněle hrudky Fe-oxyhyd- roxidů a zuhelnatělé relikty rostlin	950	19
Pl20	Brno Husova	Archaia Brno	53/08-333/128	v kaolinové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	–	850	20
Pl21	Brno Zelný trh	Archaia Brno	A15/14-1376/74	v kaolinové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	ojediněle hrudky Fe-oxyhydroxidů	900	21
Pl22	Brno Masarykova 34 (hotel Padowettz)	Archaia Brno	20/08-335/14	v kaolinové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	ojediněle hrudky Fe-oxyhydroxidů	900	22

ID	lokality	uloženo	inv. č.	minerály	horniny	výpal °C	obr.
Pl23	Brno Kopečná 37 (Dům u sedmi švábů)	Archaia Brno	55/06-110/247	v kaolínové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit, kalcit	–	900	23
Pl24	Brno Veselá, JKC	Archaia Brno	6/15-13266/21	v kaolínové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	ojediněle hrudky Fe-oxyhydroxidů	900	24
Pl25	Olomouc Hrnčířská	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-HR-98-275	v kaolínové hmotě ojediněle křemen, biotit, muskovit	ojediněle závalky Fe-oxyhydroxidů	900	25
Pl26	Olomouc Hrnčířská	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-HR-98-1051	v jílovém pojivu jemně za- kaleném oxidy Fe ojediněle křemen, kalcit	závalky Fe-oxyhydroxidů	900	26
Pl27	Olomouc Hrnčířská	NPÚ, ÚOP v Olomouci	OL-HR-98-853	křemen, plagioklas, drasel- ný živec, biotit, muskovit, amfibol	křemence, metakvarcity, kry- stallické břidlice, Fe pískovce	950	27
Pl28	Jedovnice Bystřec	MZM	82940	křemen, biotit, muskovit, draselný živec, plagioklas	křemence	900	28

Tab. 1. Analyzované nálezy drobné keramické plastiky

Databáze https://dspace.muni.cz/handle/ics_muni_cz/1055; 3D modely <https://sketchfab.com/vojtanosek/collections/drobna-keramicka-plastika>.

1946, 157–166). Je velmi pravděpodobné, že se kaolin pro různé potřeby objevoval v práškové formě na středověkých jarmarcích a trzích. Hrnčíři si zde mohli pořizovat tuto komoditu primárně určenou k jiným účelům a občas z ní zhotovit několik atraktivních drobných keramických plastik. Nelze však vyloučit, že hrnčíři v některých oblastech mohli náhodně narazit na vrstvy kaolinů nebo kaolinitických jílů. Současně je nutné poznamenat, že se na území Moravy a Slezska hojně objevují importované kaolínové plastiky vyráběné sériově pomocí forem (panenky s kruselerem), které jsou i napodobovány, což potvrzuje např. mikropetrografický rozbor panenky ze Mstěnic (Pl1), který doložil shodu s jemně plavenou keramickou nádobou z téže lokality (MZM, inv. č. 26987).

Soubor drobné keramické plastiky z Olomouce ukazuje zčásti na místní výrobu (Pl6–Pl10), která má z hlediska použitých keramických hmot blízko k některým kachlům. Současně s těmito plastikami se zde objevují dva exempláře plastik zhotovené z kaolinu (Pl25, Pl26). Vzhledem k tomu, že v místě nálezů se nachází odpad hrnčířské dílny, můžeme předpokládat variantu, že se kaolínové plastiky dostaly do dílny jako import a sloužily místním hrnčířům jako vzor k napodobování. Rovněž lze zvažovat možnost, že plastiky byly vyrobeny z kaolinu získaného koupí. Plastiky z kaolinu se rovněž hojně vyskytují v Brně, ale i v Opavě, kde jsou také doprovázeny exempláři místní proveniencce.

Ve studovaném souboru máme i exempláře zhotovené z hrubších keramických hmot (např. koníček z Hustopečí Pl3, jezdec z Újezdu u Tišnova Pl4). Jejich hmota dokládá místní provenienci a může nasvědčovat napodobování luxusnějších exemplářů tohoto zboží místními hrnčíři.

Plastika madonky s korunou z jemně plavené hlíny (Pl28) byla na lokalitě Bystřec nalezena ve dvou kusech ve dvou různých nálezových situacích. Obě nalezené části postrádají spoj pro slepení, navíc dolní část postavy je o poznání světlejší, což bylo patrně způsobeno vlivem dlouhodobějšího vystavení vnějším podmínkám. Provedené chemické analýzy metodami SEM-EDX a XRF ukázaly, že obě nalezené části pocházejí z jednoho kusu výrobku.

Co se týče povrchových úprav, v souborech se objevují glazované i neglazované exempláře. Častěji se objevují žluté a hnědé transparentní a polotransparentní glazury, v Brně i olivově zelené. Zajímavou úpravou je nátěr keramického povrchu plavenou křídou doložený u exemplářů z Olomouce (Pl8, Pl26).

Pomocí rentgenového snímkování jsme studovali otvory v ženských plastikách. Na základě získaných poznatků se spíše přikláníme k názoru, že tyto otvory vznikly v souvislosti s vyjímáním plastiky z formy nebo byly zhotoveny pro účel jejich uchycení k podložce. Na základě studia olomouckých exemplářů (Pl8, Pl9) můžeme vyloučit, že by otvory sloužily k lepšímu vysušení výrobků, protože dosahují pouze jedné třetiny výšky plastiky.

Na části odloupeného obličejové panenky s kruselerem z Olomouce (Pl10) byl pomocí videomikroskopu KEYENCE zdokumentován otisk palce hrnčíře. Otisk spolu s odloupenou obličejovou částí plastiky svědčí o způsobu formování do jednoduché formy. Nejprve hrnčíř vtlačil do formy menší množství hlíny, kterou palci silou tiskl ke stěnám, aby došlo k dokonalému prokreslení jemných detailů obličejové. Poté nanas a do formy vtlačil větší množství keramické hmoty, přičemž patrně nedošlo k dokonalému spojení s první vrstvou hlíny nebo zde zůstala vzduchová kapsa, která během

výpalu způsobila oddělení obličejové části. Odlomení obličeje rovněž mohlo být způsobeno pnutím v průběhu chladnutí nanesené žluté transparentní glazury, která spolu s keramickým podkladem vytváří hnědočervený odstín povrchu. Studovaný otisk na základě velikosti papilárních linií patřil dospělému jedinci.

5.8 Závěr

Drobné keramické plastiky se vyráběly v hrnčířských dílnách a v každodenním životě se používaly k nejrůznějším světským i náboženským účelům. Byly rozšířeny po celé střední Evropě a jejich původ byl lokalizován do hrnčířských středisek v Porýní, Bavorsku, Sasku nebo Lužici, kde se produkovalo keramické zboží, kopírované v sousedních zemích (Hoffmann 1996, 158–160). Nacházíme je často ve městech kolem náměstí a v prostoru bývalých tržišť, jelikož se ve středověku staly oblíbeným tržním artiklem, stejně jako upomínkou na návštěvu poutních míst.

Za nejstarší se z technologického hlediska považuje v ruce tvarovaná rustikální plastika (zejména zvířecí), vyráběná od poloviny 13. století (Hoffmann 1996, 158–159). Glazované figurky koníků či koníčků s jezdci se objevují od konce 13. a zůstávají v oblibě během celého následujícího věku. Koncem 14. a minimálně v první polovině 15. století dochází ke zjemňování keramické hmoty (až po tzv. Pfeifenton), která již nepotřebovala povrchovou úpravu, což se projevilo jak v případě plastik koňských a jezdeckých, tak i lidských (panenky, mnišci, ježíšci). V této etapě se rozvíjí výroba do jednodílné formy, zastoupené pozitivy panenek s kruselerem se stopami prstů na rubové straně hlavičky (jihoněmecký okruh od poloviny 14. do první třetiny 15. století). Výroba ve dvoudílných formách přinesla rozšíření typového spektra a umožnila oboustranné tvarování plastik (Porýní, Sasko, Lužice). Tento postup byl aplikován od poslední čtvrtiny 15. do století 16. (Hoffmann 1996, 160–162).

V souboru z Moravy a českého Slezska, čítajícím bezmála dvě stovky různě zachovaných jedinců, se vyskytují všechny standardní typy známé v celé střední Evropě, zejména však v německém (bavorském, saském, porýnském) a slezském (polském) prostředí. Tato uniformita svědčí nejen o jednotném dobovém citění, ale také o obchodních aktivitách výrobců, zajišťujících na vzdálenější trhy. K distribuci keramických devocionálií pak přispívaly poutní cesty věřících. Takovýmto způsobem se mohly šířit formy, motivy i inspirace.

Studované soubory drobné keramické plastiky mají řadu společných znaků s aquamanile, což je vcelku logické, protože obě skupiny výrobků lze zařadit mezi luxusnější keramické zboží. Toto tvrzení však nelze vztáhnout na všechny exempláře, protože ve skupině drobné keramické plastiky se vyskytují i lokální napodobeniny z méně kvalitních keramických surovin, než jsou bělavé kaolinové hlíny. U souboru z Olomouce se podařilo prokázat souvislost mezi výrobou drobné plastiky a kachlů díky jemně zrnité keramické hmotě, která se zde používala u obou komodit. Jedná se však spíše o výjimku, protože většina dílen ve sledovaném období používala k výrobě kachlů hmoty s vysokým obsahem ostriva. Tyto suroviny jsou méně náchylné k tvorbě prasklin v průběhu sušení a výpalu kachlů. Je možné, že olomoucká dílna vyráběla kachle nárazově a použila přitom jemně plavenou surovinu primárně určenou pro keramickou plastiku i za cenu vzniku defektů na kachlích.

Z hlediska studia drobné keramické plastiky analytickými metodami zůstávají otevřené otázky provenience exemplářů zhotovených z kaolínu. V budoucnu bude nutné analytickými metodami a experimenty ověřit možné využívání zdrojů kaolínových surovin v okolí Loštic, Kunštátu a Únanova na Znojemsku a komparovat je s rozborů originálních exemplářů drobné keramické plastiky.

5 SMALL CERAMIC SCULPTURES

5.8 Conclusions

Small ceramic sculptures were made in pottery workshops and people used them in everyday life for various secular as well as religious purposes. They were widespread throughout Central Europe and their origin was localised to the pottery-making centres in Rhineland, Bavaria, Saxony or Lusatia. Ceramic products from these centres were then imitated in the neighbouring countries (Hoffmann 1996, 158–160). We often find them in towns around the main square and in the area of former markets, because in the Middle Ages they became a popular market article and were brought as devotional souvenirs from pilgrimage sites.

Seen from a technological point of view, the oldest products are hand-formed rustic sculptures (mainly animals) that were produced since the mid-13th century (Hoffmann 1996, 158–159). Glazed figurines of horses with or without riders appeared since the end of the 13th century and remained popular during the whole of the following century. At the end of the 14th century and at least in the first half of the 15th century, the clay body was gradually refined (it was even as fine as the so-called Pfeifenton or pipe-clay) and did not require any surface finish, which is evident both with figurines of horses or horsemen and with human sculptures (dolls, monks, Christ Child). In this phase, sculptures were made with the help of a single-part mould. The products are represented by positives of dolls with a kruseler headscarf, bearing the fingerprints on the backside of their head (South German sphere from the mid-14th to the first third of the 15th century). The production with the help of two-part moulds brought an extension of the typological spectrum and enabled to shape the figurines from both sides (Rhineland, Saxony, Lusatia). This procedure has been applied from the last quarter of the 15th until the 16th century (Hoffmann 1996, 160–162).

The collection of sculptures from Moravia and Czech Silesia, which comprises almost two hundred specimens in various state of preservation, contains all standard types known in the whole of Central Europe, particularly in the German (Bavaria, Saxony, Rhineland) and Silesian (Poland) milieu. This uniformity testifies to not only a unified style of that time, but also to trading activities of producers who travelled to remote markets. Distribution of ceramic devotional objects has taken place during pilgrimages of believers and this way probably also facilitated the spread of forms, motifs and inspirations.

The studied assemblages of small ceramic sculptures exhibit many common features with aquamaniles, which is logical, because both of these groups of products can be classed among luxury ceramic ware. However, this statement does not apply to all specimens, because the group of small ceramic sculptures also contains local imitations from clay materials of lower quality than the whitish kaolin clays. In the assemblage from Olomouc, a connection was proved between the production of small sculptures and stove tiles because both commodities were made from a fine-grained clay body. But this is rather exceptional because most workshops within the studied period made stove tiles from clay bodies with a high temper content. These raw materials are less susceptible to cracks during drying and firing of tiles. It is possible that the workshop in Olomouc produced stove tiles intermittently and used for this purpose a fine-washed clay that was primarily intended for ceramic sculptures, being aware that it might cause defects on tiles. As regards the examination of small ceramic sculptures with analytical methods, questions remain open regarding the provenance of specimens made from kaolin. In the future, it will be necessary to apply analytical methods and experiments to verify the possible use of kaolin clay deposits in the surroundings of Loštice, Kunštát and Únanov near Znojmo and compare them with analyses of original specimens of small ceramic sculptures.

ID	Location	Storage place	Inv. No.	Minerals	Rocks	Firing °C	Fig.
Pl1	Mstěnice (Homestead XVI.)	Moravian Museum	117150	quartz, isolated feldspars, muscovite, biotite	isolated quartzites, cataclasites, microfossils	900	1
Pl2	Němčice nad Hanou (La Tène Period settlement)	Moravian Museum	126330	quartz, orthoclase, muscovite, biotite	quartzites, metaquartzites	850	2
Pl3	Hustopeče	Moravian Museum	122999	quartz, muscovite alkali feldspar, plagioclase, biotite, amphibole	quartzites, siltstones, siliceous rocks, mica schists, metaquartzites	900	3
Pl4	Újezd u Tišnova	Moravian Museum	72380	quartz, muscovite, alkali feldspar, plagioclase, biotite, garnet, tourmaline	crystalline schists, muscovite gneisses, quartzites, metaquartzites	850	4
Pl5	Štamberk (Jihlava Dist.)	Moravian Museum	27820	isolated quartz in cement, biotite, muscovite, calcite	–	900	5
Pl6	Olomouc třída Svobody St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-LE-85-3340	quartz, plagioclase, orthoclase, biotite, muscovite	balls of Fe-oxyhydroxides, crystalline schists	850	6
Pl7	Olomouc Hrnčířská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-HR-98-710	quartz, plagioclase, biotite, muscovite, garnet	crystalline schists, carbonised plant remains	850	7
Pl8	Olomouc Hrnčířská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-HR-98-945	quartz, plagioclase, orthoclase, biotite, muscovite	crystalline schists, metaquartzites, balls of Fe-oxyhydroxides	900	8
Pl9	Olomouc Hrnčířská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-HR-98-435	quartz, biotite, amphibole, tourmaline	quartzites, crystalline schists	900	9
Pl10	Olomouc Hrnčířská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-HR-98-303	quartz, plagioclase, orthoclase, biotite, muscovite, garnet	balls of Fe-oxyhydroxides, crystalline schists	850	10
Pl11	Opava Krnovská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Ostrava	1/01–101/115	isolated quartz in cement, biotite, muscovite	quartzites	900	11
Pl12	Opava Horní náměstí Sq.	National Heritage Institute, Regional Office in Ostrava	45/10–18 127/1	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite	aplites, quartzites, siltstones, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, carbonised plant remains	850	12
Pl13	Krnov U požárníků St.	National Heritage Institute, Regional Office in Ostrava	24/09–13 126/34	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite	aplites, quartzites cataclasites, siltstones	850	13
Pl14	Opava Mnišská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Ostrava	49/05–000/359	isolated slightly tinted Fe-oxides in kaolin matrix, quartz, biotite	lumps of Fe-oxyhydroxides	850	14
Pl15	Opava Solná-Pekařská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Ostrava	18/02–185/98	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	–	850	15
Pl16	Jedovnice Bystřec (deserted medieval village)	Moravian Museum	103741	isolated quartz in clay cement, biotite, muscovite	lumps of Fe-oxyhydroxides	850	16
Pl17	Heršpice Konůvky (deserted medieval village)	Moravian Museum	72381	isolated quartz in kaolin matrix tinted rose by finely dispersed Fe-oxides	lumps of Fe-oxyhydroxides	–	17
Pl18	Brno Obřany castle	Moravian Museum	83231	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	–	900	18
Pl19	Brno Panenská St.	Archaea Brno	460610	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	isolated lumps of Fe-oxyhydroxides and carbonised plant remains	950	19

ID	lokalita	uloženo	inv. č.	minerály	horniny	výpal °C	obr.
Pl20	Brno Husova St.	Archaia Brno	53/08-333/128	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	–	850	20
Pl21	Brno Zelný trh	Archaia Brno	A15/14-1376/74	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	isolated lumps of Fe-oxyhydroxides	900	21
Pl22	Brno Masarykova St. No. 34 (Hotel Padowetz)	Archaia Brno	20/08-335/14	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	isolated lumps of Fe-oxyhydroxides	900	22
Pl23	Brno Kopečná St. No. 37 (Dům u sedmi švábů – The House of Seven Cockroaches)	Archaia Brno	55/06-110/247	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite, calcite	–	900	23
Pl24	Brno Veselá St., Janáček Cultural Centre	Archaia Brno	6/15-13266/21	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	isolated lumps of Fe-oxyhydroxides	900	24
Pl25	Olomouc Hrnčířská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-HR-98-275	isolated quartz in kaolin matrix, biotite, muscovite	isolated balls of Fe-oxyhydroxides	900	25
Pl26	Olomouc Hrnčířská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-HR-98-1051	isolated quartz in clay cement finely opacified by Fe-oxides, calcite	balls of Fe-oxyhydroxides	900	26
Pl27	Olomouc Hrnčířská St.	National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc	OL-HR-98-853	quartz, plagioclase, orthoclase, biotite, muscovite, amphibole	quartzites, metaquartzites, crystalline schists, Fe sandstones	950	27
Pl28	Jedovnice Bystřec (deserted medieval village)	Moravian Museum	82940	quartz, biotite, muscovite, orthoclase, plagioclase	quartzite	900	28

Tab. 1. Analysed finds of small ceramic sculptures

Database https://dspace.muni.cz/handle/ics_muni_cz/1055; 3D models <https://sketchfab.com/vojtanosek/collections/drobna-keramicka-plastika>.